

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАПУНИ

1938

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1938 Р.

Запрошуємо П. Т. Передплатників до передплати „Літопису Червоної Калини“ на 1938 р.

Річна передплата виносить зол. 13'—.

Піврічна передплата виносить	зол.	7'—
Чвертьрічна	„	3'50
Ціна подвійного числа	„	1'20
Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно	„	3'—
П. Т. Передплатники з Чехословаччини платять таку саму передплату, з інших країв річно	зол.	14'50

Точні П. Т. Передплатники отримують в 1938 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах лінійної праці проф. Володимира Січинського „Чужинці про Україну“.

Передплату просимо слати виключно чеками **Пром. Банку** ч. конта 509.778, які долучуємо до цього числа.

Адреса Редакції і Адміністрації: „ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“, Львів, вул. Зіморовича 12. почт. скр. ч. 43.

КАВУ „ПРАЖІНЬ“

пє кожний, хто раз спробував.
„Суспільний Промисл“ — Львів 24. Жовківська ч. 188.

Історія Українського Війська в образах

Найкращий споми учасникам і вічна пам'ятка нащадкам!

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“ приступила до видання побільшених знімок-картин з життя УСС — СС — і УГА

Вже появилися в першій серії такі картини:

УСС в Карпатах
УСС на Поділлі
УСС над Стрипою
УСС в окопах

на гарнім, картоновім папері величини 45×34 см

Видані картини є дійсно мистецькою прикрасою кожньої української хати, домівок читалень, народних домів, установ і т. д.

Ціна цілої першої серії wraz із упакованням і портом — тільки зол. 9.

Замовляти лише за готівку

у Видавництві „Червона Калина“ у Львові, Зіморовича 12. почт. скр. 43.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

X. Річник

ЧИСЛО 4.

КВІТЕНЬ

1938

Одна з величезних українських маніфестацій Чорноморської Фльоти у Севастополі
10 травня ст. ст. (?) 1917 року.

На останньому пляні підполковник М. Неклієвич на чолі Запоріжського Кінного Відділу з матросів лінійного корабля „Св. Евстафій“. В середині за чумацьким возом іде Рада Української Чорноморської Громади. (До статті на ст. 3).

Українській флоті...

(В 20-ту річницю піднесення Українських Прапорів: 29. квітня 1918)

І мліє сонце в небесах... і мліють зорі...
І Українська вся розспівана Земля:
Це ж знову Прапори замаяли на Морі
І знов ожив старих вікінгів гордий шлях!

І наче з хвиль глядить завзятий Гамалія,
І Товариство з ним з дна моря устає —
Шапки, мов маки з пін кипучих, червоніють,
І море грає їм, в литаври срібні бє!..

Неначе знов летять насади Святослава,
І Сагайдачного чайки, як ластівки, —
І Кафа і Стамбул і десь луна кривава,
І грім гармат і спів і гаркіт бур важких.

Устала Січ стара і військо й Чорне Море,
І слава ожила Козацької Землі —
І Фльота Українська, як залізні гори,
Пливе на гордий рейд у золотій імлі.

І сурми Україні в сонці гимн співають,
І Прапори цвітуть і гомін довкруги —
Летить утіха дзвоном крізь світи безкраї
І з морем у дружбі співають береги!..

Великдень під Наварією

С П О М И Н .

Написав: *о. Ілля Бобиляк.*

Весною 1919 р. перстень облоги Львова заокруглювався. Кожний з нас вірив, що ось-ось досягнемо свою ціль, що по кількомісячній позиційній перестрілці обділимось святочнорадісним бажанням вже в здобутім місті.

Та сталося зовсім інакше. Противник готовив нам якраз на самі Свята червону писанку, а почав її приготувати від досвітку Великої Суботи.

Сильним ударом на лівім відтинку VII. львів. бригади відкинув її частини трохи взад, а досягнувши лінії Ставчани—Оборошин, загрозив нашому лівому крилові зі сторони Глинни—Наварії.

Тому, що на стації Глинна-Наварія знаходився харчевий склад Ш. бережанської бригади, вістка про це викликала в команді бригади тривогу. Вислано туди бригадну резерву, а в самім містечку Наварія, де містилася команда бригади заряджено строге поготівля.

До бригади приїжджали вістові одні за другими, що хвилини дзвонив дзвінок у штабі, що займав кілька кімнат в домі тодішнього о. пароха Стрільбицького.

День був на причуд гарний. Ранню тишину несподівано перервав гуркіт ворожого літака та густа стрілянина на фронті. Сійку коло Божого Гробу, що її виставила була попереднього дня булавна сотня, стягнуто. Перестрашений о. парох шукав поради та хтож міг потішити його, коли і в нас затиснені зуби, а серце рвалося з жалю...

Під вечір були ми вже за Наварією. Якийсь час пересиділи на фільварку, опісля відступили гостинцем у сторону Хоросна. Вже добре стемніло, коли штаб бригади заняв новий постій.

Цілу ніч працювала телефонічна централа над полученнями з полками, а батареї посилали столиці свій останній поздоров. Над ранком, коли будилося далеке запілля, щоб по звичаю спішити

до своїх церков, йшла на фронті безнастанна стрілянина. Святочного настрою не відчував з нас ніхто. Бригадний духовник, бл. п. о. Галайчук, не мав що святити, бо прислана пасха для фронту, відїхала назад потягом з харчевим складом аж під Миколаїв н/Д. Не можна було й служити Сл. Божої тому, що стояли ми далеко від села, до того ж недописувала погода. Несподівано до гарній соняшній суботі, затягли хмари — пустився дощ та сильно позимніло.

Коло полудня заряджено дальший відворот обозів і полевих кухонь — а сам командант бригади полк. Вольф виїхав на позицію, щоби особисто повести проти наступ.

Було тоді й не мало т. зв. „розбитих”, що пільними дорогами перекрадалися до дому на свята. Тоді говорилося: „що моя хата далеко — до мене не прийдуть”. Таких завертала розставлена полева жандармерія, як також стягнений в тій цілі кінний відділ У. С. С. з Бродок.

Поява команданта бригади на фронті додала видко стрілецтву відваги, а його енергійний провід, стримав ворожий наступ. Полки заняли нову лінію, та на свої попередні місця таки не вернулися. Острілювали їх тільки наші батареї, а гук гранат перемінював там радість Великодня в смуток та тривогу. Цей великий день Христового Воскресення був для нас першим днем невдач.

Минають літа, пливають як хрустальна вода по камінчиках бистрої ріки. Заросли могили травою і зіллям, а там спочивають ті, що жили глибокою вірою великого Воскресення.

Дзвонить їм дзвони великодні рік-річно пісню радісну, веселу, що про Них нам ніколи не забути, що могили їх для нас все свіжою-незатертою картиною, з котрої читатимемо шлях Великого Дня.

Білка — квітень 1938 р.

обидва фл.

На українській чорноморській флоті 20 років тому

Написав: Підполковник корабельний інженір *Микола Неклієвич**).

Двадцять років минуло...

Як щось далеке, далеке встає іноді все пережите і сумно стає на серці... Було... могло бути, навіть повинно було бути краще, але „не так сталося, як бажалося”.

Тепер, як відійшли далеко, вкрилися імлою ті роки, лекше, оглядаючись, бачити все те непевне, що діялося тоді і в богацько дечому бачити нашу вину. У перші години українського руху взагалі і на флоті та у Севастополі зокрема мені довелося пізнати оту ганебну партійну боротьбу, коли на чолі всякої нашої громади поставлено клич: „Хай живе вільна Україна”, а зчасом на цю самоціль забували як на щось вже другорядне задля задоволення так званої тоді „демократії”. Народилися усякі „партії” і почалися непорозуміння...

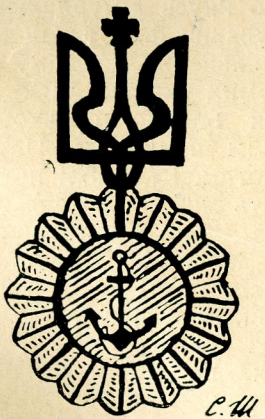
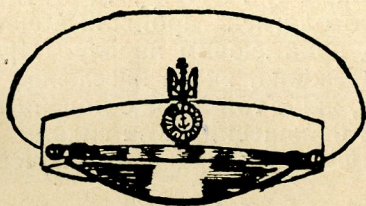
Замість того, щоб дбати про підвищення ідеї національної держави через поширення військових можливостей, через утворення військової сили, могутньої і національної, через безоглядну і повну українізацію нашої флотії, почали „поглиблювати революцію”, викидати різні кличі „клясової” боротьби, забуваючи про те, що ворогові це було лише на руку... А ворог не спав... Прийшов час і бідна Україна, віддавши знову чимало своїх синів смерті і мукам, залишилася у большевицьких кайданах.

Пригадую собі перші часи існування Української Чорноморської Громади у Севастополі. Це

Підполковник, Корабельний Інженір Микола Корнелієвич Неклієвич.

Походить зі старої козацько-шляхотської родини з Поділля. У 1917 році Член Ради Української Чорноморської Громади і Голоза Секції. У 1917—1919 рр. Начальник Окремого Відділу Кораблебудівництва Головної В-Морської Технічної Управи Морського Міністерства, у 1920 р. в розпорядженні Українського Командуючого Чорноморською флотією М. М. Остроградського Апостола.

с.ш.

КАШКЕТ БОЦМАНА УКР. ДВРЖ. ФЛОТИ.

був величезний мент національного руху! У ту пору серед нас не могло навіть бути нікого, хтоб не вірив, що Україна, наша богата, величезна, козацька Україна — не буде...

Чорноморська флотія у своїй більшості була скомплетована з українців. Це були діти, у більшості недосвідчені і несвідомі але не злі діти і треба було перш-за-все вчити їх тому, що перша річ Батьківщина — Україна, а після того вже різниці між окремими партіями, та діялося навпаки.

Мало було на Чорноморській флотії свідомих

*) Подав лейтенант флотії Святослав Шрамченко. Стаття ця написана нашим видатним в.-морським діячем по українізації Чорноморської флотії, Головою Військової Секції Чорноморської Громади і б. членом старого передреволюційного українського конспіративного гуртка в Севастополі „Кобзар”.

Автор виражає лише свій жаль, що майже всі його документи з тих часів, як дневник і інше, що лишилося на Україні певно пропали і він не має змоги тепер зайнятися більш подрібним опрацюванням споминів з тих часів, хоч і не покидає надії дати в майбутньому ще більш історичних відомостей.

старших — українців, які без оглядно стали б на чолі українського військового руху у Севастополі і у фльоті. У перші часу було їх навіть 8—10 чоловіка. Серед них велику ролю грав, мій великий приятель підполковник по Адміральтійству (нині генерал-хорунжий) Володимир Олександрович Савченко-Більський²⁾, який завжди підтримував ідею організації національної сили. Полковник Військово-Морського Судового Відомства (пізніше генерал-хорунжий — нині покійний, бо помер 19. квітня 1936 р. в околицях Парижа) Вадим Михайлович Богомолець³⁾ керував агітаційною секцією нашої Ради. Пізніш звився у нас з Балтики сотник В.-Морського Судового Відомства Борис Олександрович Лазаревський⁴⁾, відомий письменник, син відомого нашого вченого історика проф. О. М. Лазаревського і інш. старшини.

По всіх секціях Ради було багато здібних підстаршин фльоти і матросів. Цікаво, що сам командуючий Чорноморською флотою енергійний, розумний — державник віце-адмірал О. В. Колчак відразу поставився прихильно до Українського Чорномор. Руху. Причому ця прихильність ще побільшилась, коли у партійній боротьбі почався розвал фльоти, а українці показали найбільш здисциплінованими. Його дружина з походження українка, була членом Чорноморської Громади.

Український рух на Чорноморській флоті все ширився. На всіх кораблях існували „Українські Гуртки“, які часом охоплювали більшу частину команди того чи іншого корабля. Відбулось кілька надзвичайно численних українських маніфестацій і походів в Севастополі, які показали міць українського руху і були гарно улаштовані, з великою кількістю жовто-блакитних прапорів, з учасниками, одягненими в національні українські одяги. А в одній маніфестації, то брав участь чумацький віз з круторогими волами і цілий відділ матросів з лінійного корабля „Св. Евстафій“ перебраний за запорожців і на конях⁵⁾ (гл. світлина на ст. 1.).

При Раді Чорноморської Громади зорганізовано й військово-морський „Клуб“ імени Івана Сірка. Клуб був організацією національно-демократичною, але військовою, головне дисциплінованою, з метою міцної підтримки української справи озброєною рукою.

В липні 1917 року до Севастополя прийшов лінійний корабель „Воля“ з Миколаєва — цей новий велетень дреднавт Чорноморської фльоти. З великою нетерплячкою уся Чорноморська Громада чекала на цей дреднавт, бо були відомості, що він прийде під нашим жовто-блакитним прапором.

Але „Воля“ прийшла більш червона, маючи на гафелі великий андріївський прапор, на фок-машті червоний есерівський і лише над одною

²⁾ Див. ст. лейт. фл. С. Шрамченко „Рідкий ювілей“, „Літ. Ч. К.“ ч. 9, 1937 р., стор. 7.

³⁾ Див. ст. лейт. фл. С. Шрамченко „Піднесення українського прапору на ескадр. міноносці „Завидний“. „Літ. Ч. К.“ ч. 12, 1935 р., стор. 15.

⁴⁾ Помер 24. IX. 1936 р. у Парижі.

⁵⁾ Тоді і автор був в однострою запорожського старшини і їхав на чолі цього відділу.

з 305 мм. башт повівав жовто-блакитний прапор.

Московські есери, а з ними і наші есери взяли таки тоді гору на „Волі“. З ними ми почали боротьбу, яка таки привела, але аж в грудні 1917 р. до піднесення на „Волі“ одного лише українського прапору, без андріївського і без червоного.

На решті кораблів в залежності від розвинення нашого руху почались піднесення українського прапору. Першим підніс цей прапор ескадренний міноносець „Завидний“ („Заздрий“) настало. На інших кораблях український прапор, то підносивсь то опускався.

Наш український державний центр, Центральна Рада у Києві, тримала бік наших партійно-соціалістичних діячів і тому причинялася лише до дезорганізації нашого національного руху на фльоті на радість наших ворогів.

В цій безупинній боротьбі українського руху за своє національне „я“ на Чорноморській флоті пригадується один зі світлих моментів в листопаді 1917 року, коли в Севастополі одержано 3-й Універсал Центральної Ради про проголошення Української Республіки хоч ще і федеративної. Тоді всі кораблі Чорноморської Фльоти піднесли на визначений день, здається це було 25 листопада 1917 року, жовто-блакитні прапори, правда, що поруч з андріївським і червоними прапорами, а крейсер „Память Меркурія“, то вже замінив андріївський прапор на один український. Тоді ж на площі коло пам'ятника Адмірала Нахимова відбулася українська парада, як частин команд з кораблів, так і військових частин Севастопольської військово-морської кріпости. Приймав почесний похід підполковник по Адм. В. О. Савченко-Більський в оточенню Ради, бо командуючий флотою контр-адмірал Немітц (адмірала Колчака вже не було), не міг прибути. Парада пройшла блискучо. Українські моряки ще змогли показати тоді серед загально-революційного розкладу (бо ж в Петербурзі панували вже большевики) свою дисципліну і свою стару передреволюційну ще виправку і муштру та струнками рядами, однаково одягнені, пройшли почетним походом⁶⁾ перед приймаючим параду. Парада зробила велике вражіння, як на населення, так і на наших ворогів, які в той-же час почали підсилуватись новими большевицькими силами, що приїздили з півночі з Балтика і з большевицького Петербургу.

І закипіла знову боротьба. Наша ж Центральна Рада, мріючи про якусь абсурдальну міліціонну систему комплектування фльоти, почала надсилати накази про звільнення до дому річників тих матросів — свідомих українців, які лише мріяли про продовження військово-морської служби на фльоті під рідним прапором. Це допомогало лише нашим ворогам. І кораблі почали частенько, а пізніш навіть майже що-дня змітувати під впливом того чи іншого агітатора своє національне обличчя. Висів андріївський прапор, заміняли його українським, потім червоним і навіть чорним — анархістів, а потім з поворотом і т. д. І лише раз ціла Чорноморська флота нарешті посидала всі чорні і червоні плахти і піднесла єдиний жовто-блакитний український прапор — це було 29 квітня 1918 року, але під Севастополь вже підходили німці.

⁶⁾ Командував цим походом автор цієї статті.

При VII-ій Львівській Бригаді на Великій Україні

Хронологічний хід подій.

Написав: П. Мигович, б. пор. УГА.

(Продовження)

На Коростень.

29. серпня завагонувався полк на стації в Житомирі і в год. 7.30 відїхав на північ до стації Турчинка, куди прибув в год. 12-ій вполудне. Полк числив тоді до 700 боєвиків та 22 скоростріли. Стан полку від переходу через Збруч сильно поменшився.

На стацію в Турчинці прибув також штаб бригади з підполковником Бізанцом. Тут також зібралась одна сотня повстанців, яку підпорядковано котромусь куреневі. З них не було користи, бо вони опісля порозбігались.

До поїзду завагонувався лише піхота із скорострілами. Обози і коні поїхали дорогою і долучили до нас два дні пізніше в селі Лісовщина.

Після вивагонування I-ий курінь відїшов до села Турчинка, II-ий курінь до села Нового Бобріка, а III-ий курінь залишився на стації Турчинка.

Перед нами був вже 13-ий полк. Він виїхав із Житомира один день скорше.

Дороги тут дуже пісковаті. Йти і їхати тяжко. Дні погодні — спека. Коней нема. Скоростріли і стріливо несли стрільці на плечах. Добре, що лише 4 км. маршу. Але й ця, хоч невелика, віддаль далася нам у знаки.

Дня 30. серпня рушили ми до села Лісовщина. Скоростріли їхали вже на підводах, котрі, до речі, з трудом у селі Новий Бобрік знайдено. Дядьки в таких випадках кудись виїздили і підвод ніяк було дістати.

Ми групувались до наступу: I-ий і II-ий курені відїшли дня 31. серпня вечором на залізничу лінію, до ліска 1 кільометер на полудне від стації Ушомир. Ранком 1-го вересня мав розпочатися наступ. На стації Ушомир були большевики. III-ий курінь нашого полку дійшов до села Іванівка, щоби на другий день ранком наступити на село Холосно. В селі Іванівці був вже 6-ий полк III-ої Бригади, котрий мав також розпочати ранком 1-го вересня наступ.

Згідно із нашими відомостями большевики обсадили перед нами стацію Ушомир — села Холосно і Злобич. Ті села були обсажені їхніми невеликими силами. Зате сильно обсажені були села Білошиця і Могильно. Полудневим краєм тих сіл пливе глибоким ярком річка, що впадає коло Могильна до ріки Уж. Ця річка творила большевикам природну оборонну лінію, що вони добре використали.

Ранком 1. вересня розпочався загальний наступ. I-ий курінь вздовж залізничої лінії із стації Ушомир на північ. На ліво від нас наступали сотні 13-го полку, на право частини 6-го полку. Курінь II-ий, як запас.

Розстрільна I-го нашого куреня підсунулась аж до ріки під село Білошиця. Вздовж тої річки —

від села Злобича окопались большевики. Подекуди мали дротяні засіки. На залізничій лінії мали вони бронепоїзд. Він цільно обстрілював нашу піхоту та становища наших батарей. На церкві в Білошиці був їхній обсерваційний пункт — і всі рухи наших військ вони добре мусіли бачити. Цей здогад оперти можна на тому, що большевицькі гарматні стріли були дуже цільні і наші батареї через те мусіли міняти частіше свої становища.

Наші частини заняли Ушомир і село Холосно та підсунулись аж до річки під село Білошицю.

Нараз між частинами нашого I-го куреня, а 6-им полком зробилась прірва — забракло звязку. Спостерегли це большевики, влізли між наше праве крило і ліве крило 6-го полку та почали протинаступ на село Холосно. Тоді запас полку, II-ий курінь, пішов на допомогу. Протинаступом випер большевиків із села Холосно та заняв ранішні позиції, себто наші сотні підїшли знову аж по річку під Білошицею і на північ від села Холосно. В цім наступі був ранений командант 7-ої сотні поручник Петро Мандзик, один стрілець убитий, один ранений.

Під полудне зробили большевики знову наступ на I-ий наш курінь. Під напором далеко сильнішого ворога мусів курінь податися взад. При тім мало що не захопили большевики нашу батарею сотника Степана Когута.

Сотник Когут, особисто дуже відважний старшина, приказав батареї підїхати поза стацію Ушомир — над річку під село Білошиця. Він хотів прямим огнем змусити большевицький бронепоїзд податися взад — а також обстрілювати большевицьку піхоту в Білошиці. Тимчасом йому це не вдалося, бо саме тоді, як він затягав боєве місце, недалеко біля залізничої лінії на північ від Ушомирської стації — большевики незаметно підїшли з яру річки під розстрільну нашого I-го куреня. Почалась коротка стрілянина. Большевики вперто йшли вперед. Наші подалися — і большевики заняли знову стацію Ушомир і село Холосно.

В полудне почав наступати III-ий наш курінь. Рівночасно з ним наступав і II-ий курінь. Наші сотні заняли знову стацію Ушомир і село Холосно — і справлено передполудневі становища. Большевики обстрілюючи доми між стацією Ушомир і Холосном, запалили шрапнелем яєсь господарство.

В наступі на Холосно погиб від большевицької кулі командант 6-ої сотні поручник Матій Кошик і один стрілець. Бл. п. поручник Кошик, літ 26, старшина спокійної вдачі, незвичайно ідейний — родом з Бережан чи повіту. Похоронений в Житомирі.

Напроти нашого полку боролися частини 44-ої

Щорс

совітської дивізії, тої самої дивізії, до котрої була пізніше прилучена I. Бригада Червоних Українських Січових Стрільців, по нашій злучі із большевиками. В боях з нашими частинами під Коростенем був убитий командант тої дивізії Шульц, що опісля потверджували самі большевики.

Перший день наших боїв з большевиками під Коростенем не приніс нам нічого доброго. Ми не змогли рушити ворога з Білошиці. Настало деяке пригноблення. Ми втратили двох старшин — один убитий, один ранений, двох стрільців убитих. Трьома наступами того дня цілий полк був сильно змучений.

Большевики дальше як по стацію Ушомир і Холосно чогось не наступали. Вони відпирали наші наступи і залишалися на давніх позиціях.

Ніч з 1-го на 2-го вересня перебув полк у строґім поготовілю. В наших руках була стація Ушомир і село Холосно.

День 2-го вересня пройшов на нашому відтинку спокійно. Ми не наступали. Не наступали також большевики. Тільки йшла гарматня стрілянина з обох сторін.

Цього дня прибули до нас два наші панцирні потяги: один „Галичанин”, другий „Запорожець”. Яка велика шкода, що вони не приїхали вчора і не змогли підпомагати наступу наших частин. Цілком певно булиби кращі виследи наших вчорашніх наступів. Два панцирні потяги — цеж пострах для неприятеля і духова піддержка власних частин. Та нажаль — наші панцирники спізналися. Спізнення їх оправдується тим, що на річці Ірші коло села Нового Бобріка був зірваний міст. Та й міст можна було скорше на правити. Але так якось вже складалося, щоби все точно не відбувалося. Не було моста, то й панцирки не приїхали. А тим часом наступи не вдалися.

Під вечір змінив нас наш III-ий курінь. Курені I-ий і II-ий удалися як запас 13-го полку на роздоріжжа коло сільця Весолухи. Там при дорозі в корчах ми заночували.

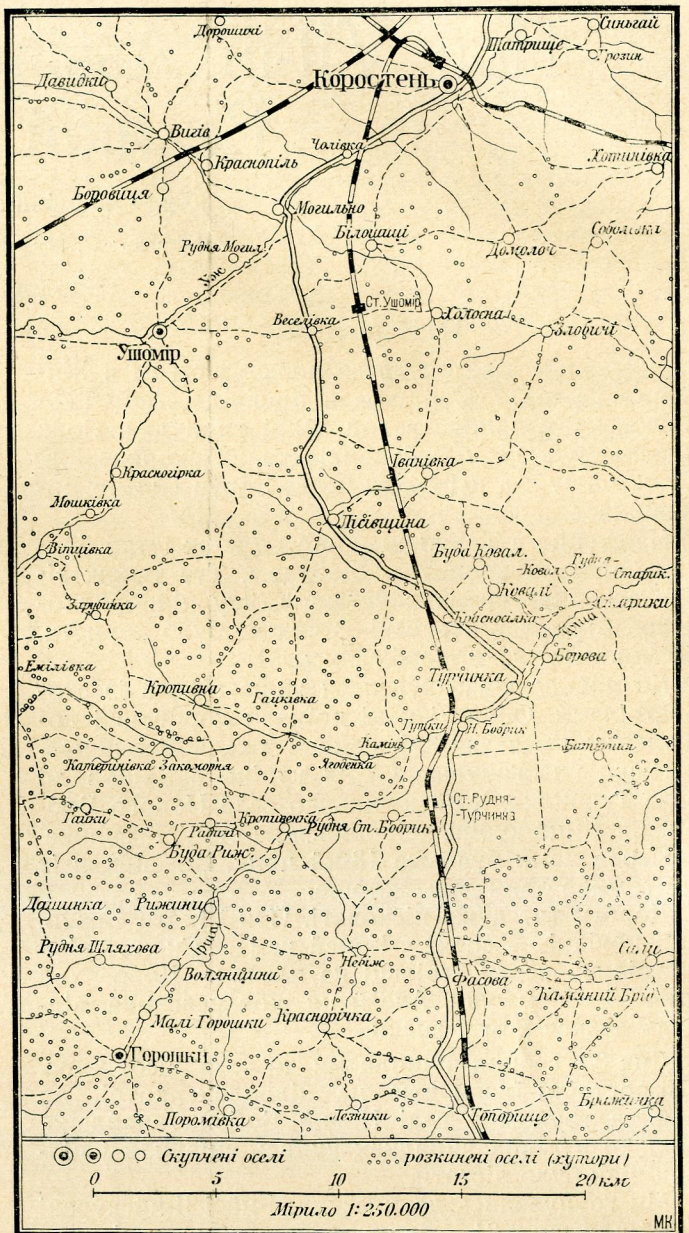
Ранком 3-го вересня розпочався наступ на ліво, коло місточка Ушомир. Пляновано обійти большевиків і вдарити їх збоку і в той спосіб зломити їх опір під Коростенем. VII-ма Бригада мала наступ демонструвати. І ці наші наступи большевики відбили. Вони пізнали вже наші сили та не тільки здержували нашу офензиву, але розпочали протинаступ.

Тут почалися перші невдачі II-го Корпусу на Україні. Большевики вдарили на місточко Ушомир і дальше на ліво. Лучби із Січовими Стрільцями, які наступали із Новгороду Волинського на Коростень, не було. Ліве крило II-го Корпусу оставало в повітря.

Звідси почався відворот II-го Корпусу — а кілька днів скорше — відворот I-го і III-го Корпусів з Києва.

Відворот.

Сильна дотепер Українська Галицька Армія, показала за слабою до поборення ворогів України. Поворотний тиф вкорінився між нашими частинами дуже сильно. Хорі не хотіли відходити до лічниць. Вони чули, що в лічницях гірше, як при сотні. Тому маса хорих стрільців

Шкіц до боїв під Коростенем.

лежала при обозі і їх треба було із собою возити. То була велика невігода при скорих воєнних операціях — хорі були тягарем здорових. Їх треба було доглядати — треба було побільшити санітарний персонал при сотнях. Це й роблено. Але через те знову поменшувалась боева здатність сотень і куренів — бо здорових таких, що могли без перешкод повнити службу — йти в бій, сторожити — було все менше й менше.

В додатку провіянтура не функціонувала. Впродовж двох днів боїв під Коростенем стрілецькі обіди були зовсім несолені. Не було соли. Чому її не було, не знаю. Провіянтура не доставила.

День 3-го вересня пройшов у загальному вицікуванні, що буде дальше. Около полудня наш курінь обняв охоронну службу на знаних нам позиціях — стація Ушомир—Холосно. Інші курені під вечер почали відступати вздовж залізничного шляху у напрямі стація Турчинка. Фронт опо-

рожнів. Стало тихо. Ніхто не стріляв. Аж сумно та непривітно було.

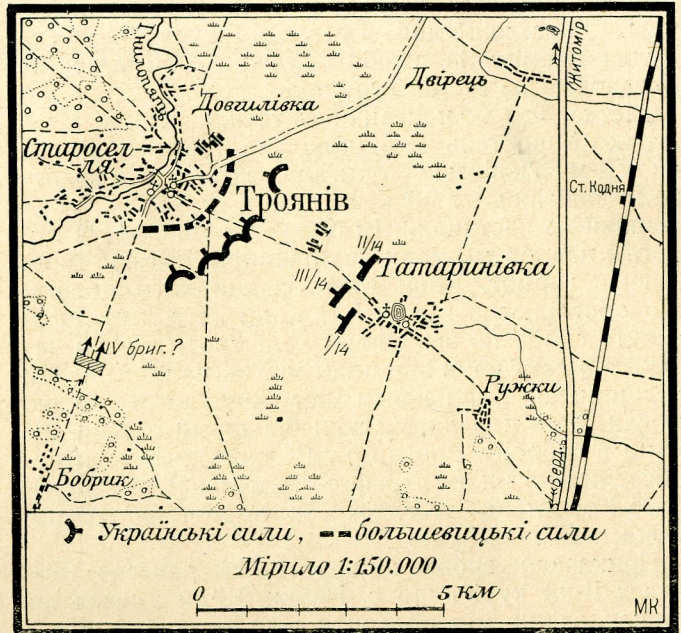
Вже добре було смерклось, як сотні II-го куреня стягнулися в кольону і прикриваючи відворот Бригади, подалися за своїм полком вздовж залізничної лінії до стації Турчинка.

Тої ночі ночував курінь коло двірця Турчинка.

Дня 4. вересня рушили ми трохи на захід від залізничної лінії селами: Рудня Кропивенська, Рижиці, Волянщина, до місточка Горошки. У Волянщині після нашого відходу з того села показала вже большевицька стежа. Наш III-ий курінь мав з нею перестрілку. Стежа відступила. Наш полк обсадив цей відтинок: II-ий курінь місточко Горошки, III-ий село Волянщину, а I-ий курінь як запас із штабом полку примістились у селі Поромівка. В Горошках залишилися з нами дві гармати батерії сот. Степана Когута.

По дорозі зі стації Турчинка прилучилася до нас одна сотня повстанців. Були це мешканці сіл: Краївщина, Красногірка та Писарівка. До села Краївщина — оповідали повстанці — зайшли большевики перший раз, від коли вони при владі. Два рази наступали вони на село, та оба рази були відбиті місцевим селянством. Одного разу — оповідали повстанці з того села — наступали большевики з двох боків. Одна група з Коростеня, а друга із Новгорода Волинського. На щастя селян, група з Коростеня поспішила із наступом. Група із Новгорода Волинського припізналась і не поспіла була дійти ще під село. Селяни відбили найперше своїми силами групу з Коростеня — а опісля групу із Новгорода Волинського.

Сотня повстанців робила нам тепер добру роботу. Ми вживали їх на розвідки — і вони вивязувались з того завдання дуже добре. Вони знали

Шкіц до боїв під Трояновом.

добре ці околиці і інформації їх про большевиків були вірні.

5-го вересня I-ий наш курінь опустив село Поромівку і змінив III-ий наш курінь у селі Волянщині. III-ий курінь прибув до м. Горошок, де разом з II-им куренем, повнили охоронну службу і провадили розвідки. До м. Горошок прибув також штаб полку.

Боевий стан сотень і куренів меншав. Поворотний тиф ширився. З тої причини треба було зліквідувати 7-му сотню нашого куреня, бо там залишилося всього кільканацять боеків. Від смерти поручника Матія Кошика, командував цією сотнею поручник Юліян Богачевський. По зліквідуванні цієї сотні приділено стрільців до сотні 5-ої і 6-ої.

У м. Горошках познайомилися ми із „отаманом всеї Волянщини” — повстанцем Колісниченком. Колісниченко був за часів Директорії повітовим комісарем повіту Овруч. Він був тут із своїм 15-літнім сином. Колісниченко, мужчина середнього росту — добрий бесідник, тоді був в подертій одязі, у личаках, у солом'янім капелюсі — з крісом у руках. Він заохочував місцеве населення і доколичні села, що прийшли були тоді до місточка (була неділя), до боротьби з большевиками, ставлячи за взір Українське Галицьке Військо.

9. вересня курені нашого полку перегрупувалися: III-ий відійшов до с. Рижиць, II-ий до села Небіж, де змінив II-ий курінь 13-го полку. Цей курінь подався на схід залізничної лінії в сторону села Камінний Брід. I-ий наш курінь з командою полку примістився в с. Краснорічці.

Другого дня II-ий курінь перейшов до села Фасова. Туди прибула також команда полку. I-ий курінь відійшов до с. Камінний Брід.

В цю пору припинили большевики свої боеві операції на нашому відтинку. Пішла чутка, що вони залишили самі навіть стацію і місточко Коростень. Тому 11. вересня наші частини почали

Шкіц до боїв під Житомиром.

підсуватися вперед. Частини 13-го полку підійшли аж під село Лісовщину. I/14 курінь підсунувся до села Рудня—Гута, II/14 курінь до села Рудня—Камінь із штабом полку, а III/14 курінь залишився на стації Турчинка.

Вістка, що большевики опустили стацію і місточко Коростень не відповідала правді. Справді, на VII-му Львівську Бригаду, що згрупувалась коло залізничної лінії коло стації Турчинка, большевики не наступали. Їм було незручно вести бої проти нас, бо ми мали два панцирні потяги, мали досить гармат. Вони свого панцирного потягу, що обстрілював нас із Білошиці не могли пересунути скоро по залізничній лінії проти наших частин, бо самі вони знищили місток на річці перед Білошицею, а направити міст скоро вони тоді не могли. Зате повели наступи більшими своїми силами в сторону Новгороду-Волинського та й не-обсадженою ніким стрелою межі залізничною лінією Коростень—Житомир, а Коростень—Шепетівка.

Приказано знова відворот. 13. вересня вернувся II-ий курінь до с. Небіж, III-ий удався до Рижан, звідки мав обсадити села Кропивну і Краївщину та шукати звязку з Січовими Стрільцями. I-ий курінь з командою полку відступив до села Фасова.

Ніччю почали большевики наступ на III-ий курінь на Краївщину і Кропивну. Сотні відступили до с. Рижан.

Дня 14. вересня одержали ми вістку, що на місточко Горошки, з північного заходу їде до 300 підвод з большевиками. III-ий курінь відступив з Рижан до с. Поромівки, а I-ий курінь із штабом полку до с. Топорище. Село Фасову обсадили частини 13-го полку.

Дня 15. вересня почали большевики наступ на частини 13-го полку на село Фасову. Під напором ворога опустили частини 13-го полку с. Фасову, а за тим II-ий курінь село Небіж. Почався відворот.

З початку був наказ, що полк має зібратися в селі Андріїві. Коли курінь наш досягнув вже те село, приказ змінено в тім напрямі, що полк має зібратися в селі Троковичах. Троковичі положені на залізничній лінії, 13 км. на північ від Житомира. Цілу ніч з 15-го на 16-го вересня були ми у відвороті до Трокович. Як задна стежа остав наш I-ий курінь і придержував большевиків перед скорим їх наступом на села Топорище і Андріїво.

Ранком дня 17. вересня перемашерував полк через місто Житомир і обсадив річку Тетерів, що пливе попід Житомир з полудневої частини міста.

Наш полк заняв боеві становища від села Станишівка, на схід аж до річки Гуйви, що впадає коло села Вили до Тетерева. Ми окопалися на правім березі р. Тетерева і сподівались тут довше задержатися. Ріка Тетерів пливе глибоким яром і становить природну перешкоду для военных операцій. Хоч місцями можна її перейти.

Місто Житомир о год 10. перед полуднем заняли вже большевики.

Около год. 15-ої почали большевики сильну стрілянину із ручних крісів. Вони почали обстрілювати наші становища на право й ліво від ліска, що є по правім березі ріки Тетерева на полудне

від Житомира. Був це большевицький підступ. Саме тоді, як обстрілювали большевики наші становища, частина їх перейшла ріку Тетерів і скрилася в ліску. Цього підступу наші не завважили.

З ліска почали большевики наступ на відтинок нашого I-го куреня. Наступ цей заскочив наші частини. Ніхто його не очікував — і тим треба пояснити, що наші сотні кинулись втікати. Утікаючи, наша розстрільна здержалась була ще на краю ліса, що на полудне від села Псища. Тут почалась збірка сотень. Треба було зробити конечно протинаступ на лісок, тим більше, що большевики не продовжували наступу. Ми припускали, що в лісочку їх багато не було. Одначе зібрати стрільців в сотні, показалось неможливим. Користаючи з ліса, розбіглись. Боева вартість нашого стрілецтва була тоді майже ніяка. Щоби не попасти ворогові в руки, або не бути раненим, стрілецтво оминало бою. Змучене довгими походами, без належного відпочинку, втратило віру в добрий кінець української справи. Ширилася дезерція — деякі залишалися на роботах у селян, а інші щезали цілими партиями із сотень.

Зараз на другий день, забракло із 6-ої сотні нашого куреня 26 чоловіка, між ними і підхорунжий. Здезертирували. Куди — в яким напрямі — ніхто тоді не слідкував. Ширилась деморалізація тай годі. Був страшний упадок духа. Під вечір того дня, прибув на дорогу коло моста над річкою Гуйвою командант корпусу полковник Вольф, начальник штабу отаман Льюнер, був тут наш командант бригади підполковник Бізанц — полковий командант — команданти батерій нашої бригади. Розглянулись в ситуації та приказали обсадити річку Гуйву і спалити міст.

Були тут також два панцирні авта Придніпрянських частин. Були тут батерії нашої бригади — але протинаступ зааранжувати було годі, бо піхотні наші частини зовсім не дописали.

Дня 18. вересня ситуація на нашому відтинку була така: II-ий курінь обсадив річку Гуйву на право від села Вили — I-ий наш курінь дальше в право. Було спокійно. Також слідуючий день пройшов у нас спокійно. Зате почали наступати большевики на відтинок IV. бригади, що була від нас на ліво.

Дня 20. вересня рано вдарили большевики на наші стежі в селі Вили. Ми вже не ставили більшого опору і подались взад. В селі Сингурах сказали нам, що до протинаступу їде котрась бригада I-го Корпусу, а ціла VII. бригада має відійти до села Татаринівка коло місточка Троянова, на відпочинок.

Після полудня прибула ціла бригада до Татаринівки і розложилась на відпочинок. Та відпочинку не було, тому, що вже на другий день заняли большевики місточко Троянів. З корпусу прийшов наказ до бригади, щоби вигнати большевиків з Троянова.

В Троянові була IV. бригада і під напором большевиків відступила на південь. Тепер був наказ, щоби спільно з IV-ою бригадою повести наступ на те місточко. IV. бригада з півдня, VII. зі сходу і в той спосіб мали ми вигнати ворога і захопити Троянів в наше посідання.

(Далі буде).

„Воскресе із мертвих“

Написав: М. Б.

З кінцем листопада 1937 р. виїхав я службово на кілька днів над Стрипу. Хоч вже були холоди і сніг притрушував, всеж таки їхав з охотою і з великим зацікавленням. Я-ж над Стрипою воював в 1915 і 1916 р.р, пережив не одну важку хвилину, нераз смерть заглядала в очі. Усі ці місцевости вбилися мені в пам'ять і ще нині стоять так живо і виразно перед очима, що, здається, трапив би усюди зі замкненими очима.

Іду на возі, а довга лента давно пройденої фільми знова миготить в моїй уяві.

...Похідний курінь вивагонувався в Підгайцях, де стояла корпусна команда. Приїхали ми вночі, десь там ночували і на другий день рано пішли гостинцем на північний схід, де стояв наш полк. Десь за Вагою мусіли лягти в придорожній рів, бо надлетів російський літак. Був гарний, погідний день. Десь там гуділи гармати. Чути було в повітрі фронт. Коло Соснова скрутили вліво і попри якусь батарею пішли вздовж болотнистої Тудинки. На височині Раківця, в заглибині Тудинки, лежали в резерві оба полеві курені. Мене приділили до першого. І зачалось життя в полі, на фронті, з його прикрими, а нераз і страшними моментами, з важкою службою, але й з погідними, ба навіть веселими хвилинами.

Битва під Семиківцями. Шість днів і ночей йшло криваве змагання, що його називали по німецьки „шляхт” (різня). Саме коло цього села і коло Раківця сфорсували москалі Стрипу і переломили австрійський фронт. Чимало людських істнувань з обох сторін заплатило за цю спробу, яка в ефекті не дала нікому нічого позитивного. На куснику землі, довгому на яких півтора км. і широкому на яких 500 метрів, мало лежати самих трупів около 5.000. А скільки ранених, скільки гранатів зрило землю, розбивало хати, рвало з корінням дерева...

В Семиківцях залишилася ще церква. Моцно вже надщерблена гранатами, з розбитою банею (пригадалася мені світлина, що її маю ще дома). І її треба було знищити. Ворожа артилерія встрілювалася в наші позиції саме при допомозі цієї церкви. Аби противника позбавити тої орієнтаційної точки, висадили наші сапери церкву в повітря. Людська рука піднеслася на Божий Дім. Але треба було це зробити, бо нам надто дошкулювали.

Семиківці, Раковець, Бенева — зникли з поверхні землі. Чого не знищили гранати і вогонь, то розібрали жовнірські руки на будову земля-

нок, на опал. Денеде остала якась покалічена деревина, земля була перерита вздовж і впоперек ровами, подіравлена землянками і стрільнями. Богато гарячої, червоної крові випала чорна земля, багато людського тіла згноїло її.

Йшли тими сторонами довгі роки різні племена, в різних одностроях, під різними знаками і прапорами, з різними завданнями.

Врешті хуртовини пройшли. Люди вернулися у свої сторони. Я знав, що у ті села вернулися мешканці, що відбудовуються. Довго не міг я зрозуміти, в який спосіб повіднаходили вони свої ґрунти, городи, місця, де стояли їхні хати й обійстя.

І врешті, по довгих роках, вдалося мені заглянути в ці сторони. По дорозі, з гостинця, розглядаюся обабіч, дивлюся перед себе, шукаю знайомих місць.

Пізнаю. Є Тудинка і беріг яру, де були наші землянки. От, в цьому місці лежали ми в розстрільній і звідти пішли в протинаступ. Там далі Семиківці, місце кривавих змагань. Але щось мені бракує. Так, слушно. Ровів нема, не видно дір...

Вітер і людська рука їх засипали.

Балакаю з людьми якраз з цих сіл.

Так, села відбудовані, навіть поширені. Хати кращі. Господарять, живуть, от, як на селі буває. Звичайні клопоти і невеликі радощі. Але життя і організація йдуть живішим і ширшим темпом. Усюди є Читальні, Кооперативи, Райфайзенки, Кружки „Рідної Школи”, „Сільського Господаря”. Ба! Є приватні школи. Присілок Дубники коло Золотник (11 господарств) утримує вже 4 роки приватну школу з учителькою. Був я в цій школі, бачив цих кількоро дітей, що вчать. Отверті личка, смілі відповіді. А все очі їх звернені на вчительку.

Говорю з одним просвітянином зі Семиковець.

— А як там земля у вас? Родить?

— Так, навіть дуже добре — відповідає.

Значить, людське тіло і людська кров були добрим погноєм. Але земля віддає те, що взяла. За мерве, дає живе й то з надвишкою. Там, де колись царила смерть, а усе, що живе, ховалося літами в землю, як кертиці, тепер буйно і радісно гомонить життя, легко віддишає земля, позбувшись задушливих газів та трупячого смороду, в деревах моститься пташка, свобідно ходять по землі люди, полями несеться сміх і спів...

Природа і люди мусіли вмерти, аби воскресло нове життя...

Два денні накази з листопада 1918 року Начальної Команди Українських Військ у Львові

Подав: Т. Марітчак.

З денних наказів Начального Командування Українських Військ у Львові в листопаді 1918 р., видаваних для підчинених йому військових частин, відомі тільки два, а саме з дня 12. й 15. листопада. Обидва були вже свого часу оголошені на сторінках львівської „Ради“, однак не звернули були на себе ніякої уваги. Тому повторяємо їх на цьому місці, з дрібними правописними поправками. Оригінальні відписи наказів передаємо до Відділу Історичних Памяток НТШ.

*

Начальна Команда Українського Війська.

Приказ з дня 12. падолиста 1918.

1. Завтра в 8. год. рано має п. сот. д-р Яр. Олесницький явитися в салі засідань У. Н. Ради, щоби взяти участь у комісійнім огляненні Ратуша.

2. Зі завтрішнім днем застановляється всі офіцерські харчівні. Офіцери мають діставати той самий харч, що мужва.

3. Ще раз пригадується, що у місті Львові виключно команда Укр. Армії має право переводити військові реквізиції. Реквізиції поодиноких відділів забороняється. Так само відбирати довіз для Армії мають виключно лише органи, призначені командою.

4. Новобранців і жовнірів, признаних лікарською комісією за нездібних до ношення оружа, належить відсилати до Стійкового Куреня ч. 50 (вул. Театинська), де вони будуть уживані до лекшої служби.

5. До літаків можна стріляти лише зі скорострелів. Стріляння до літаків із звичайних крісів є марнуванням муніції, яку належить щадити.

6. Приказую завтра безумовно виконати 13. точку приказу з дня 11. с. м. Без того виказу не можна зголошуватися з квітом по платні і льони.

7. Долучується скриті назви телефонічних стацій, які мається вживати від завтра рано. Ключ є тайною.

8. Ситуація на загал добра. Польську ватагу, що заняла була школу св. Анни при вул. Янівській, залога судидньої касарні поліції викинула ручними гранатами. Рівнож три напади на касарню поліції відперто з великими втратами для ворога.

Скінчено о год. 9.30 вечером.

Полк. Стефанів, вр.
Нак. Отаман.

*

Начальна Команда Українського Війська.

Приказ з дня 15. падолиста 1918.

1. Точне і совісне вивопнювання даного приказу, хочби розходилося о дрібницю, є найпершою і найважлишою признакою жовніра. Пригадую се всім командантам і підчиненим і жадаю точного вивопнювання сего обовязку.

2. Взиваю старшину Укр. Війська, щоби своїм моральним впливом удержувала мужву в безумовнім послуху.

3. Команданти кожного відділу самостійно оперуючого, кожного обекту, кожної частини закватированої в касарнях, кожної сторожі — мають зладити спис офіцерів з такими рубриками: 1) військовий степень, 2) назвище й імя, 3) полк, курінь, 4) службове приділення, 5) цивільні студії, 6) спеціальне військове вишколення, 7) місце і дата родження, 8) народність, 9) день вступлення до Українського Війська, 10) замітки.

Також належить зладити спис мужви з такими самими рубриками. Сі списи належить удержувати в точній евіденції, так, що коли прикажеться подати їх відпис Нач. Команді, щоби того самого дня, можна легко відпис зладити і безпроводочно відослати.

На основі сих списів мається в найближчим часі зладити головну книгу оперативного українського війська у Львові. Блянкети будуть доручені.

4. Стрільця Івана Сиротюка іменую вістуном за те, що з власної ініціативи zorganizував і припровадив сотню добровольців до Львова, а стр. Сокола за те саме іменую старшим стрільцем.

5. Інспекційні офіцери булавної сотні у канцелярії штабу мають зголошувати свою службу о 5. год. вечером у шефа штабу, а рано в 8. год. зложити устно ранній звіт.

6. Жидівська міліція видала для своїх членів нові легітимації рожевої краски в жидівській мові.

7. Роблю одвічальною старшину за те, що не вся мужва має легітимаційні листки. Се недбалство є причиною того, що значної частини погибших не можна поіменно означити.

8. Всі відділи, що фасують харчі, мають подавати докладно кожночасний стан мужви та офіцерів відділу, як також точно означити назву та приділення дотичного відділу.

9. Команданти відділів мають подавати на всіх донесеннях і звідомленнях до Нач. Команди точний час на години і мінути. Особливо на всіх оперативних і ситуаційних звідомленнях мусить бути поданий точно час.

10. Фахових ковалів до підковування коней мається сейчас зголосити телефонічно Нач. Команді У. В.

11. Ситуація добра. Наші війська прогнали ворога з околиць Стрийського парку і взяли район кадетської школи, стрийський цвинтар і парк, аж до трамваєвої ремізи. Козацька сотня чистила нині знову Замарстинівське передмістя з польських цивільних ватаг, причім стягнула багато оружжя й муніції та документів розбитого вчора польського штабу на Замарстинові.

Скінчено о год. 11. вечером.

Полк. Стефанів, вр.
Нак. Отаман.

Організація військового шпиталю в Городенці

Спомин.

Написав: Б. харч. четар *Іван Велигорський*.

У перших днях листопада 1918. року вернувся я з італійського фронту до рідного села С. Як тільки в Городенці довідалися громадяни, що я вже вдома, то дозволили мені тільки 24 години відпочати й негайно приходити до служби, бо праці було гук. Я й без цього зазиву був би зголосився до почесної служби в рідній армії, не вважаючи на своє 75% інвалідство з італійського фронту.

На другий день по повероті прийшов я до Городенки і почав поволі перебирати на себе різні обовязки, бо переворот у Городенці зробило кількох вояків під проводом чет. Чайки, що перебував там на відпустці, а тзв. Боеву Управу зорганізували учителі Р. Ш. в Городенці. Як нездібний до полевой служби, зчасом перебрав

Леся Рибачукова з родини Сперанських, уроджена в Києві. Дружина полковника Української Армії й учасника Листопадового рейду 1921 року Миколи Рибачука — як сестра жалібниці в законспірованій Українській Організації в роках 1919—20, — працювала в Чуднові й Житомирі на Волині разом з д-р медицини Деніковською, опікуючись і переховуючи хорих і здорових вояків У. Г. Армії. В році 1936-му нагороджена хрестом Симона Петлюри.

Доктор медицини Валентина Деніковська — походить з Житомира на Волині, в роках 1919/20, коли Уряд У. Н. Р. залишив Рідну Землю, — працювала як лікар в Чуднові на Волині. Одна з членів Організації Українських Лікарів на Волині, що опікувалась і переховувала вояків У. Г. А. Може хто з тих, що залишилися в живих, а був під теплою опікою п. д-р Деніковської, пригадає те добре щире серце, в котрім в той тяжкий і невідрадний для України — час, знаходили єдину підтримку до дальшої витривалости й боротьби за визволення поневоленої Батьківщини.

я булавну сотню, харчевий склад, ревізійний реферат, харчівню, а працював ще й у Стаційній і Пов. Кмді, бо всюди праці було вбрід. Про працю в цих установах розкажу колись іншим разом, а тепер хочу оповісти про організацію військового шпиталю в Городенці.

Цілком ясно, що де збереться більший гурт людей, там зараз найдеться і кілька недужих. А про цю істину в перших днях організування наших установ у Г. якось призабуто. Зчасом захоріло кількох стрільців з булавної сотні, то з граничної сотні, то з переїжджаючих стрільців. Але це були недуги незаразливі й хорі лежали, де їх недуга захопила. Гірше було, як по кількох тижнях захоріло кілька стрільців на плямистий тиф. Для цих тифозних приділено одну маленьку кімнатку коло вселюдної школи ім. св. Антонія. У цій кімнатці могло поміститися ледве 8 хорих і вже було тісно. Але — на жаль — число їх скоро зросло й на мене, як на кмдта булавної сотні, що в її харчевому стані були всі стрільці, спав нелегкий обовязок примістити хорих на тиф і зорганізувати шпиталь. Я мусів про це подумати й перші мої кроки пішли в напрямі шпиталю ім. кн. Гізели в Городенці, що містився при гостинці в сторону Заліщик у великому будинку. Але там побачив я, що шпиталь заняли

жиди, поворотці з евакуації, й розгостилися в ньому, як у себе в дома, цебто гарний будинок з кафлевими печами й паркетовою підлогою перемінили в стайню, бо навіть виходки поробили собі в саях, щоб не йти аж на подвіря.

Щоб прийти в посідання цього будинку звернувся я найперше до Пов. Комісаріяту, але без успіху. Також і в Миській Управі не віднесли мої заходи додатніх вислідів. Но — думаю собі — це люди „цивільні” й не хотять наражатися, „бо й так ще не знати, що то може бути”. Та — на жаль — і П. В. К. теж не хотіла взяти на себе цієї неприємности, щоб опорожнити шпитальний будинок і 30 жидівських родин переселити до бараків, що їх спеціально побудовано для евакуованих і для тих, що їх доми погоріли під час війни. Коли П. В. Кмдт оправдувався, що йому це незручно зробити, то по довшій нараді згодився він захорувати, а мені, як його заступникові, передати кмду на один день. Другого дня по нашій нараді появился приказ П. В. К., що з причини недуги П. В. Кмдта, команду перебирає четар Іван Велигорський.

І я почав урядувати. Чет. Сорохан дав мені зо своєї сотні кількох стрільців з одним ст. дес. на чолі до мого розпорядження. Ст. десятник дістав наказ назбирати в місті коло 30 молодих людей, що крутилися без заняття і з цими людьми примашерувати коло шпиталю.

Я пішов до шпиталю до середини, зібрав припадкових мешканців і пояснив їм, що це громадський дім, призначений на шпиталь та що вони мусять перенестися до бараків, бо будинок треба приспособити до приміщення в ньому стрільців хорих на заразливій недугі. Але жиди заявили, що будинку не звільнять. Тоді приказав я, щоб призбрані люди під проводом стрільців познали всі речі цих мешканців на дорогу, щоб їм у цей спосіб помогти переселитися до бараків.

По кількох годинах праці здовж гостинця лежали жидівські бебехи, зложені в порядку без знищення, кожного власника речі окремо, а цілий будинок і вулиця наповнилися жидівським рейвахом. Але коли побачили, що не переливки, до вечора всі були вже в бараках. Вечором П. В. Кмдт був уже здоровий і перебрав службу.

У місті повстав великий крик. На зібранні кагалу посипалися протести проти кривди, що кличе до Єгови о пімсту. Жидівські відпоручники інтервенювали у Н. П. Раді. Повідомлено про цей випадок і Секретаріат у Станиславові. Я чекав спокійно на наслідки, бо був тієї думки, що я мусів так зробити, бо вояк — це підвалина державного будівництва й для нього треба все можливе зробити, щоб він боровся за свій рідний край. Але на крикові скінчилося... За це по кількох днях цієї евакуації хтось стрілив до мого мешкання через вікно. А ще й в році 1920, по мому повороті з Пикулич, городенські жиди мені цього не забули, робили доноси й напастували на вулиці.

Праця коло відчищення будинку тривала кілька днів. За цей час відновлено ледве кілька саль, вибілено їх, направлено дах, що протікав, зроблено около 40 ліжок (чотири дошки на чотирьох стовпчиках), пошито сінники з кропивяних мішків, пошито простирала з зібраного по хатах полотна, зібрано білля всякого роду, крою, краски й матерії, щоб було в що перебраться.

По двох тижнях хорі могли перейти вже до відновленого будинку й лежати на ліжках, а не на підлозі, як досі й мали більш місця, бо досі деякі стрільці перебували свою недугу навіть сидячки...

На святоче отворення шпиталю приїхали — розуміється — й відпоручники Повітового Комісаріяту і Миської Управи.

Софія Потоцька.

Історія одної жінки і одного парку на Україні

Написав: М. С.

„Стара війна” — колишні старшини і стрілецтво У. Г. А. — мають ще й досі в живій пам’яті шлях походу на Київ у 1919 р. Було це улітку — може кінець липня, може початок серпня — на правобережній Україні стояла

страшна спека, коли частини У.Г.А. обсадили міста Тульчин і славний з історії Коліївщини Умань. Прогнавши бравурним наступом большевиків, наші війська дуже швидко, якраз у цьому куті, наткнулися на нового ворога — російську добровольчу армію генерала Денікіна. Настали нові, тяжкі бої, що покінчилися, по відомих київських подіях, перемир’ям і нарешті „миром”.

У той час, ті з наших вояків, кого помилували і пощадили тифозні бакцилі, хто не згаряв у тифозних гарячках по лазаретах та селянських клунях — мали нагоду не лише оглядати, але й проходжуватись та розкошуватись красою, можливо що найгарнішого парку на цілому світі, красою відомої Софіївки. Ця казочна, прямо надземна краса, перлина всіх парків, що її ніхто з нас не сподівався зустрінути на українських степах — впливала неначе цілющий бальзам на зболілі душі нашого вояцтва, за тодішніх важких і прикрих переживань і трагічного переходу нашої армії.

Ще раз, десь у 1930 р., мали ми нагоду оглядати знимки у фільмі „Тарас Трясило”, що були пороблені якраз у Софіївці.

Нище хочемо коротко переповісти історію повстання того цікавого і найгарнішого парку — Софіївки.

Початок історії сягає ген до часів перед великою французькою революцією. В елегантній дипломатичній дільниці Царгороду французький посол зустрів на вулиці 11—12 річну дівчину, зі серпанком закритим лицем. Гладкий дипломат пустився з нею у балачку та довідався, що батьки дівчинки є греки, мають пекарню в Царгороді та запросив її з матерю на відвідини до себе. Обидві жінки не дали на себе довго чекати і вже чергового дня появилися у французькій амбасаді, де маркіз без зайвих балачок заявив матері, що мав би охоту купити малу Софію та дати на виховання. Мати зразу вдавала велике обурення, бо — мовляв — Софія є прямим нащадком славного візантійського цесаря Мануеля Комена, але вкінці злакомилась таки на 1.500 п'ястрів і доньку продала. Маркіз подбав про дійсно знамените виховання Софії, а Софія мусіла бути вельми талановита, бо вже в 15-ти роках вела себе як господиня у французькій амбасаді, всім приказуючи, бо бачила, що маркіз у ній залюблений по самі вуха та хоче з нею одружитися.

Внедовзі був маркіз відкликаний з Туреччини до Парижа, а щоби захистити Софію перед неприємностями морської подорожі вертався сухопутним шляхом почерез Україну. Та небезпека чаїлась якраз на суші. В Кам'янці Подільському був тоді командантом твердині двайцятькількалітній генерал граф Ян де Вітт, що запросив маркіза залишитися кілька днів у місті. Маркіз запросини прийняв, а на гостині граф де Вітт і Софія взаємно покохались. Гарна грекиня стала предметом подиву, обожань та адорацій усіх кам'янецьких кавалерів, а французькому послові це навіть подобалось і дуже підхліблювало. Він у той час завзято полював на нашому Поділлі.

Одного дня, коли маркіз виїхав на кількаденні лови граф де Вітт не дримав. Післяв покоївок, щоби вистроїли і окрасили Софію, персонал графа встелив дорогу від кімнат Софії аж до замкової каплиці квітами, а граф прийшов з дружбами, щоби відвести її до правосл. каплиці під вінок. Хтось з маркізової дружини спостеріг це і поспішив його сповістити. Маркіз вертався негайно до Кам'янця, але брами міста застав замкнені, бо граф заздалегідь докладно все обдумав і забезпечився. Бідолаха маркіз мусів під брамами міста слухати дзвонення весільних дзвонів. По скінченні вінчалних обрядів післяв де Вітт свого адютанта, щоби показав маркізові свідоц-

тво про заключення подружжя. Згодом сповіщено решту дружини маркіза, що їх пан знаходиться за містом, щоби вибралася з міста за ним. Найцікавіше і найбільш дивне при цьому те, що маркіз прийняв від графа де Вітта 1.500 п'ястрів за Софію, які той йому післяв за місто.

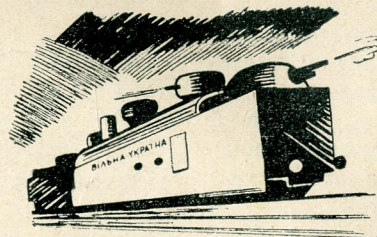
Новоженці жили дуже щасливо, але приключилася нова історія, що змінила ситуацію, хоч подружжя тривало вже три роки і мало дворічного сінка.

Сусідом молодого подружжя був граф Фелікс Потоцький, кремезний 40 літній мужчина, голова торговицької конфедерації, приятель цариці Катерини, власник багатьох домів у 10-ти містах, 90 сіл-ключів і 80.000 кріпаків. Залюбився граф Потоцький у Софії, а вона відповіла йому теж коханням, невідомо чи з мотивів його великого багатства, чи задля його прикмет. Коротко й ясно: граф Потоцький прийшов одного дня до пана де Вітта та заявив йому просто з моста: „Не можу жити без вашої жінки, а ви не доросли їй духом. Даю вам два мільони золотих, якщо мені її відступите”. Де Вітт довго не надумувався, бо два мільони польських золотих — це два мільони і за два місяці дався розвести зі Софією. Отже, так Софію продали по раз другий.

З доньки царгородського, грецького пекаря сталася пані грабіною Потоцькою — жінкою найбільшого магната України. На свого другого чоловіка, що скоро діграв свою політичну роллю, мала Софія дуже ушляхотнюючий вплив. З любови до неї вибудував граф Потоцький свій жінці гарний замок з чудовим парком між Тульчином і Уманем. Цю „Софіївку” сконфісковано по польському повстанню 1830 р. і перезвано на „Царицин сад”, але по революції 1917 р. привернено їй давню назву — Софіївка. Зі Софією жив граф Потоцький 15 років і помер 1805 р.

* *

Якщо доведеться вам колись побачити образ гарної жінки з підписом „грабіна Потоцька”, маленьку репродукцію якого ми тут вмістили, можливо, що пригадаєте собі жінку, що перед 100 роками грала роллю славної, польської патріотки. Цей портрет, одначе, не представляє відомої з історії грабіни Клявдії Потоцької, лише доньку царгородського грецького пекаря Софію Потоцьку, що не дожила до польського повстання 1830 р., бо померла 2. VI. 1823 р. в Берліні.

Здобуття „Праги“

Написав: Полк. Вартоломій Євтимович.

Уривок із спогадів.

(Докінчення).

Коли я глянув на годинник, то була год. 13 і 40 хвилин — щоб пройти вперед на яких 700—800 кроків треба було звиш години часу.

Через задні двері виходимо на сходову клітку, сходи ведуть униз, до клюбової кухні, а другі до „чорного входу“. З клітки одні двері й за ними двері — ведуть до клубу. Одні і другі замкнені, і на наш стук ніхто не обзивається. Полковник Ревуцький, високий і сильний мущина, натискає плечем на двері, що відчиняються до середини, й вони широко розходяться на обидві половини.

Обережно підійшли ми до вікон і, криючись за фіранками, почали вивчати противника з безпосередньо-близької відстані. — При кулеметі в скверіку було 4 душі обслуги й 13 душ охорони. Як що такі ж сили були при кожному з двох кулеметів, що стояли на розі Прорізної (120—150 кроків по перекутній од першого), то нам би довелося в разі атаки мати проти себе принаймні душ 50, т. є ворожа сила в цьому пункті була майже двічі більша від нашої.

За кілька хвилин ми почули поодинокі стріли позад себе й зауважили біля ворожого кулемета метушню, а його охорона залягла за підмурком. Це наша маленька резерва, що лишилася при брамі почала обстрілювати кулемет. Аж тепер ми пожаліли, що не взяли з собою бодай двох легких кулеметів. — З такої близької відстані, яка нас відділяла від ворога та з нашої догідної позиції, ми відразу перестріляли б кулеметну обслугу і легко б здобули ворожу позицію.

Полковник Ревуцький запропонував виждати на той момент, коли обслуга вистріляє свіжо-заложений кулеметний пас і стане закладати новий. — Ми скористаємо з перерви в огні, й тоді наш рій зненацька й мовчки заатакує ворога. Ціле щастя було в тому, що напроти дверей, якими ми мали вийти з клубу, була фіртка в залізній огорожі скверика, й нам не треба було перелазити через огорожу під можливим огнем.

Обережно прочинив я двері на вулицю, що замикалися на залізні засуви з-середини, і в щілину між дверима й одвірком побачив, що противник зайнятий своїм фронтом — себто нашою резервою при брамі — у наш бік не звертає уваги.

З притаєним духом чекали ми на хвилину, коли червоні почнуть замінити пас, як раптом кулемет замовк, а серед червоних почулася голосна лайка, без якої москаль не дихне, — кулемет „затявся“ і, видно, що „на-добре“. Не надумуючись, я широко розчинив двері, тихо скрикнув „вперед“ і не оглядаючись побіг до фіртки.

Перед самою фірткою мене випередив і першим ускочив до скверу полковник Ревуцький. — Тигрячими скоками налетів він на кулеметчиків, і ще доки вони зміркували, що треба боронитись, як полк. Ревуцький страшним ударом окутої залізом кольби розчерепив голову здоровенному

рудому кацапурі, що надаремно силкувався усунути в кулеметі „засічку“.

Наше переможне „слава“ перемішалось з проклинами заскочених червоних. Частина їх кинулася втікати, й по ніх відкрив огонь наш рій, що засів при вікнах у клубі. На місці сутички лишилося вісім трупів, з яких три впали від тяжкої руки полковника Ревуцького. Нам достався й одразу ж став у пригоді новенький „Максим“ і кільканацять скриньок із набитими пасами.

Обізувалися кулемети з рогу Прорізної, але їхня обслуга — чи то розгубилася чи була недосвідчена, — бо їхні кулі пролітали високо над нашими головами. Наспіла наша резерва з під брами. Вона перескочила на праву сторону вулиці і, знову перескакуючи від брами до брами та криючись за гранітовими тумбами, вулишними ліхтарями і т. п. повела наступ на ріг Прорізної.

Рій полк. Кудрявцева, що засів у клубі, обстрілював кожну ціль, яка показувалася біля ворожих кулеметів і своїм огнем гасив огонь охорони при ворожих кулеметах.

Рій полк. Ревуцького — заліг за підмурком скверика, зверненим до вул. Прорізної і бив по тих же цілях скісним огнем.

Кулемет придався як найкраще!

Два вільні козаки з розбитої застави (гімназисти 2-ої української, Кирило-Методіївської гімназії) не звертаючи у ваги на вогонь та звиваючись, як вивірки, побігли просто на ворожі кулемети. — Мабуть їхні матері щиро молилися Богу за своїх одважних синів, бо миттю досталися до стіни наріжного дому, в якому загнуздилися кулемети. — Кілька „лімонів“, кинутих зверху до підвалів, стільки ж сильних вибухів, а по тому голосні проклони перестрашених червоних і крики їхніх ранених, — показали, що гранати своє зробили. Два очайдушні хлопці, старшому з яких найбільше було 17 літ, тримаючи в одній руці „Наган“, а в другій „лімон“ вскочили через вікно до підвалу — там не було нікого. Вони зариглювали двері від коридора, швидко виставили на пішоход покинуті і, на щастя, неушкоджені кулемети й почали викидати скриньки з набитими пасами.

Перший підступ до „Праги“ ми здобули без втрат та ще з такими славними трофеями, як три справні кулемети з патронами, не числячи забитих і ранених москалів.

Отаман Жуківський наказав козакам-гімназістам, що то так одважно вибили ворога з підвалу, розвідати — чи не можна підвалами цього дому, під яким стояли на вул. Прорізній, вийти на В. Володимирську. Вони зараз же зникли в підвалах, а ми в цей час міркували, як нам наступати далі. — До „Праги“ треба було пройти ще добрих 300—400 кроків, і треба гадати,

що червоні будуть по нас стріляти й обкидати гранатами з усіх вікон, брам і балконів.

В цей час на Прорізній вулиці, з-за рогу Пушкінської, показалася нова група озброєних людей — свої чи чужі? — Та ті люди, очевидно нас пізнали, бо піднявши свої мушкети високо над головами, швидко почали наближатися, і коли порівнялися з от. Жуківським я впізнав між ними сотника Голуба. Виявилося (довідався пізніше), що сотник Голуб також назбирав горстку людей з 8 душ і вулицею Пушкінською пішов до Прорізної, щоб ударивши на червоних збоку Прорізної, підсилити наш наступ збоку В. Володимирської.

Несподіваний підсилок прийшов дуже на час. Він збільшив силу ударної групи (до 37 багнетів), чим значно підніс її маневрові можливості.

В цей час вернувся з розвідки один з козаків-гімназистів і доповів, що вихід на В. Володимирську вільний.

Отаман Жуківський приділив сотн. Голубові один кулемет і наказав йому обсадити підвальні вікна в домі, під яким стояли на В. Володимирській вул., й тримати під огнем вікна й брами лівої сторони вулиці, в той час як полк. Ревуцький триматиме під огнем праву сторону. Крім того, отаман Жуківський післав одного старшину до помешкання Військового М-ва з наказом, щоб звідти негайно прислали панцирку.

Плян отамана Жуківського був такий:

1. Озброєна двома кулеметами й гарматкою панцирка (командантом панцирки, як що не помиляюся, був полковник В. Дітель, що зараз перебуває на еміграції в Варшаві) проскочить В. Володимирською вул. наперед до т. зв. „Ірининського Памятника“¹⁾, на скрижуванні В. Володимирської вул. з Ірининським заулком і, взявши під вогонь ці вулиці, не допускатиме до „Праги“ червоних резерв.

2. Полковник Ревуцький (7 багнетів) і сотник Голуб (8 багнетів та кулемет) будуть прикривати своїм вогнем наближення до „Праги“ „штурмового“ роя (22 багнети та кулемет), обстрілюючи перший — праву, другий — ліву сторону В. Володимирської вул.

3. „Штурмовий“ рій заатакує і здобуде „Прагу“.

4. Здобувши „Прагу“, всі три рої остаточно очистять здобутий район од червоних і поведуть наступ на будинок Київської Дирекції пошт і телеграфів на розі В. Володимирської та Софійської вулиць та на готель „Древняя Русь“, по другій стороні тієї Софійської вулиці.

Не буду запинятися на всіх перипетіях та окремих епізодах-сущих, які мали місце під час наближення до „Праги“ від „Золоторотського скверу“. Коротко — довелося вибивати червоних майже з кожного дому, бо по нас стріляли всі вікна, двері, брами, вулицьні тумби й ліхтарі. За цей час був забитий молоденький прапорщик Герасименко й один очайдушний вільний козак. Це був велитенського росту й такої ж сили слюсар з заводу „Гретер і Криванек“, літ над 30. Коли

йому було незручно стріляти з-поза закриття, то ставав на весь зріст і без обмаху стріляв до ціли „навкидоча“. За цю свою безумну відвагу й заплатив життям — смертельно ранений кількома кулями в живіт і груди впав ниць... Рештками сил звівся на коліна, оглянувся кругом і показавши на дім, звідки впали смертельні стріли, скрикнув: „Треба їх гранатами!“, а потім безсило опустився на землю. Перенесли сердешного під браму... опритомнів на хвилику: „Забили чортові сини... На Степановській... моя дружина й син... Сашко — мій перший... третій рік... Перекажіть Марусі, щоб їхала до моїх батьків... у Білу-Церкву... А Сашка, щоб виховала на козака... Скажіть їм, що їхній тато помер за Україну... По козацьки. Не привів Господь на краще дочекатись... Його воля... Скажіть їм, що... пече мене... благословляю... Сашко — то мій козак... пече... водички... ой, пече... Забили чортові кацапи... води, панове! Нехай їде до батьків...“ — Очі йому страшно обернулися в орбітах і закотилися під лоб, почав харчати... на устах показалася кровава піна... і, коли принесли води, то не довелося козакові її напитися — затремтів усім тілом, руки конвульсивно впились у пострілені груди, захарчав востаннє, витягнувся й раптом безсило розпружився, а сиві очі покрилися мертвецькою склицею... Помер...

Отаман Жуківський припав на коліно, перехрестив небіжчика, закрив йому очі й поцілував у мерве чоло... а в самого скотилася на чорний вус зрадлива сльозинка...

Щоб перескоком пройти від брами до брами триста з чимсь кроків відстані од „Золоторотського скверу“ до „Праги“ змарнували ми добру годину часу.

Підчас одного з перескоків я заліз за гранітовою тумбою й обстрілював групку червоних, що засіли в брамі одного дому по правій стороні В. Володимирської вул., якраз напроти „Праги“. Тримаючи мушкетку на-поготові, пильнував, коли покажеться ціль, і не звертав уваги на те, що діється позад мене.

Показалася ціль, я потягнув за спуст і майже одночасно зі своїм стрілом почув позад себе несамопитий крик: „Ваше Високоблагородіє! Стережіться!“ — Не встиг я на цей крик обернутися, як позад себе почув придушений крик, глухе падіння, брязкіт чогось залізного, якесь харчання й одночасно один за одним сердиті викрики: „Маєш, падлюко, маєш!“ Коли, зірвавшись на ноги, обернувся, то побачив за три кроки від себе залитого кровю пристійно вбраного цивіля без шапки, що корчився в передсмертних судорогах і свого Остапа, що невідомо який раз осатаніло колов мертвого вже, мабуть, жида багнетом. Обік лежав мушкет.

— Сховайтесь до брами, Ваше Високоблагородіє, — немов наказуючи, обізвався Остап, який уживав ще царської титулятури, — бо та сволоч стріляє. Не було часу розпитувати, і ми разом ускочили до брами. В затишку брами я запалив цигарку й міг нарешті розпитати Остапа, як він тут появився та що то сталося.

Виявилося, що по двох годинах, які я йому визначив, він пішов мене шукати й без пригод

¹⁾ Ірининський пам'ятник — хрест на постаменті, поставлений на місці давньої церкви св. Ірини.

підійшов майже до того місця, де побачив мене за тумбою. Він стояв у тій самій брамі, де ми тепер стояли обидва, й не окликав мене, бо бачив, що я цілюся. В цей час позад мене розчинилися парадні двері того самого таки дому, в брамі якого ми стояли, і з них вийшов цивіль-жидок з мушкетом. Побачивши, що біля й позад мене нікого нема й, не зауваживши Остапа, що стояв за кілька кроків у брамі, жид став підкрадатися до мене, щоб мене тихцем проколоти. Тоді Остап вискочив із своєї засідки, щоб мене попередити, скрикнув: „стерезіться” і забігши жидові дорого збоку, пробив своїм багнетом.

Розгніватися на Остапа цим разом я не мав найменшої причини — це був уже третій випадок, коли наражуючи власне, він рятував моє життя. Мусів дозволити йому, щоб до кінця бою залишився при мені...

Наші рої підійшли до самої „Праги”, але достатися до середини готелю було ніяк, — міцні дубові двері були замкнені, а оборонці її раз у раз закидали штурмову групу ручними гранатами з вікон партеру та першого поверху.

Ворожих сил, які боронили „Прагу”, ми не знали.

Можна було висадити двері одною-двома гранатами „Новицького”, але це ще не давало нам „Праги”, бо треба було сподіватися, що ворог поставить шалений опір — буде боронити кожен поверх, і нам доведеться штурмувати кожен заворот сходів, кожен коридор у той час, коли червоні будуть обстрілювати нас із ручних кулеметів, револьверів та закидати ручними гранатами. Наших невеликих сил для такого штурму було рішучо замало. Повесті облогу „на виснаження” й дочекався коли противник витратить свій боєприпас та харчі, — не було часу. Тим більше, що на Софійському майдані у противника позначився рух і він, по всіх ознаках, збирався перейти до контрудару.

Треба було чинити енергійно й скоро — доконе здобути „Прагу” й потому — всі сили кинути на Софійський майдан.

Отаман Жуківський наказав Голубові посунути вперед по вул. Володимирській до Ірининського заулка й перебрати від панцирки оборону підступів з боку Софійського майдану, а комендантові панцирки — наказав привезти з колегії Павла Галагана до „Праги” польові кайла, запас „лімонів” та гранат „Новицького”, й коли буде — підривного матеріялу.

Поки панцирка встигла повернутися, отаман Остапура-Степовий предклав свій одважний та оригінальний плян, про який уже знав отаман Жуківський, — здобути „Прагу” „підкопом”.

В мисль цього пляну от. Жуківський наказав:

1. Панцирка займає свою давнішу позицію біля Ірининського пам'ятника й не допускає до „Праги” ворожих підсилків;

2. Полковник Ревуцький і сотник Голуб із своїми роями — „мінарі” — забирають кайла та ручні гранати й ідуть на горище сусіднього з „Прагою” 4-х поверхового дому. Там, по вказівках отамана Остапури-Степового (військового інженіра) в зовнішній стіні „Праги”, що межує з горищем пробють прохід до середини „Праги”. Че-

рез цей прохід рої дістануться до „Праги” на висоті п'ятого поверху й тоді: полковник Ревуцький заатакує горішню терасу „Праги”, а сотник Голуб — ударить з заду на ту частину залоги, яка боронить „Прагу” від вулиці. (Обидва рої мають забезпечені зади).

3. Поки полк. Ревуцький та сотн. Голуб будуть пробивати мур, отаман Жуківський буде інтенсивно обстрілювати вікна „Праги”, а доставши повідомлення, що прохід готовий — висадить двері до „Праги” й заатакує ворога з фронту.

Фіртка в брамі того дому, на горищі якого ми мали пробивати прохід, на щастя, була відчинена, і доки повернулася панцирка, ми вже мали від перестрашеної дворнички ключі від горища.

Отаман Остапура-Степовий, я і мій Остап пішли на горище й от. Остапура, присвічуючи свічкою, яку нам дала дворничка, почав виміряти й обчислювати місце, де найзручніше було б пробивати мур.

Висота поверхів у різних домах, звичайно, буває різна. При неправильному обрахунку могло статися під кінець роботи, що пробоїна... впреться в капітальний мур, який іде простопадно до зовнішньої стіни (в якій робиться пробоїну) дому, або ж, помилившись у висоті, на якій пробивається мур, — можна було натрапити на залізо-бетонovu основу підлоги, що переділяє поверхи, чи, нарешті — зробити пробоїну під самою стелею тієї кімнати (в „Празі”), через яку ми мали проникнути до готелю.

Обрахунки ускладнялися ще й тим, що дуже похилі дахи сильно зменшували площу, на якій треба було вибрати місце пробоїни, бо треба було також узгляднити фізичні можливості праці — мати досить місця для одночасної праці принаймні для двох „мінарів”.

Знявши багнет зі своєї мушкетки, й прикладаючи вухо до стіни, отаман Остапура почав її злегка вистукувати руркою багнета — спершу від підлоги вгору, на висоту, що міг достати, ставши на „козел”, (— випадком був на горищі —), а потому — в напрямках, простопадних до першого. Ми з Остапом просто затаїли віддих — так боялися заважати отаманові в його роботі.

Цілих 17 хвилин отаман Остапура вистукував стіну й нарешті, показавши чотирьохкутник при самій підлозі, упевнено сказав: „Тут!” Ставши знову на „козлі” провів позему лінію на висоті своєї шиї і додав: „По цій лінії йде стеля. Середня висота кімнати — 6 аршинів (без малого 4 метри) од тієї стелі (в „Празі”) до нашої підлоги (на горищі) трошки більше, як 3,5 аршина. Доведеться скакати вниз на добрих-добрих два аршини (1,5 метра)!.. Скоримо!”

Майже водночас із бадьорим „скоримо” на ясній плямі входу на горище показався полковник Ревуцький, а за ним його й сотника Голуба рої.

Отаман Остапура взяв од першого з людей кайло і показав, як ним треба бити в мур, щоб осягти найкращі наслідки. Другим, поруч із отаманом Остапурою, взявся за кайло полк. Ревуцький, а чергова зміна „мінарів” стала тут же й придивлялася, як орудувати кайлом.

За пару хвилин вибили першу цеглину, а ще за хвилину — другу, й робота пішла рівно...

По обрахунку от. Остапури, при одночасно-рівній та безупинній праці двох мінарів (на зміну), коли кожен вибе протягом хвилини одну цеглину, — на всю роботу треба буде затратити 35—40 хвилини, щоб вибити досить простору пробоїну, крізь яку зможе пролізти людина.

„Мінарі” змінювалися кожних 5 хвилин, і пробоїна помітно збільшувалася з кожним ударом кайла. Під кінець роботи дуже став у пригоді тяжкий залізний лом, якого приніс із „дворняцької” хтось із старшин.

На 31-й хвилині роботи блиснула в пробоїні вузька смужка світла й, коли трохи вляглася курява від скрушеної цегли та вапна, то крізь щілину полк. Ревуцький побачив порожній „номер” — отаман Жуківський так притягнув до себе увагу червоних, що вони не почули, як ми довбали мур.

Ще 7 хвилин подвоєної праці й полк. Ревуцький, користаючись з того, що був старшим у праві, — дякує отаманові Остапури за його вказівки й категоричним тоном — наказує, щоб доніс от. Жуківському, що прохід готовий та що він може задемонструвати штурм „Праги” з фронту.

Коли от. Остапура відійшов, полк. Ревуцький усміхнувся й пояснив, що „інакше старого не обдуриш. А куди ж йому в атаку? Це... зовсім не генеральська праця”.

— „А тепер — Господи благослови й нам”, — перехрестившись, промовив полк. Ревуцький і першим зіскочив до „номера”, за ним — його рій, а далі — сотн. Голуб із своїм роєм. В номері відразу стало тісно.

Сотн. Голуб обережно відчинив вікно на вулицю й до покою, разом із свіжим повітрям ви-

разніше донеслися стріли — з двох кулеметів строчила наша панцирка, як пояснив сотник.

В цей же час полк. Ревуцький, при допомозі лома, виважив з дверей замок і відчинив двері на коридор, — неосвітений коридор був порожній.

За гасло для атаки мав послужити вибух гранат „Новицького”, що ними от. Жуківський мав висадити парадні двері до „Праги”. Цей вибух міг наступити кожної хвилини.

Щоб не гаяти часу, рішили, якомога ближче підійти до противника — щастя, що він і в думках не мав, що ми вже стоїмо у нього над карком.

Не запалюючи світла, полк. Ревуцький швиденько повів свій рій до сходів. Ішли тихо по мягкій кокосовій доріжці, якою вистелений був коридор, не розмовляли, старалися не брязнути зброєю, не чхнути — не дихнути.

Слідом за нашим роєм ішов зо своїм сотн. Голуб.

Колишні стрільці У. Г. А. з села Пристань повіт Жовква.

Лежать з ліва до права: 1. вiст. Тивонів Михайло П. сотня жовківського Куреня IX. Бриг. 2. стр. Пилипів Василь І. сот. мостенська IX. Бриг. Сидять: 1. стр. Волощук Йосиф І. сот. мостенська IX. Бриг. 2. стр. Кулинич Микола муніципальна валка І. Гал. Корп. 3. стр. Тарас Гриць П. сот. Курінь Клея. 4. стр. Мазник Микола III. похідна сотня IX. Бриг. 5. стар. стр. Кривлюк Теодор табор Куреня от. Долуда. 6. підхорунж. Предзімський Степан Полевий Суд І. Гал. Корп. 7. стар. дес. Шульган Гриць І. сотн. мостенська IX. Бриг. 8. стр. Ільків Йосиф Вишкіл І. Гал. Корп. 9. стр. Шульган Павло Козацький загін X. Бриг. 10. стр. Булик Іван Команда X. Бриг. 11. стар. дес. Лемега Яцко Відділ Жандарм. пор. Шипайла. Стоять від ліва до права: І. стр. Музика Сидорко табор Куреня от. Долуда. 2. стр. Павловський Петро, 6. сотн. 6-та Бриг. 3. стр. Грабар Василь, Телегр. центр. І. Гал. Корп. 4. стр. Панчишин Антін, І. сот. мостенська IX. Бриг. 5. стр. Грабар Стефан, І. сотня мостенська IX. Бриг. 6. стр. Шульган Іван, І. мост. сотня IX. Бриг. 7. стр. Булик Михаль, 8. стр. Язвінський Теодор, Телеф. жовківська сотня 9 хорунж. Булик Василь Інтен-

датура І. Гал. Корп. Задний ряд: 1. стр. Швець Петро, Укр. Військ. Орган. Мости Великі. 2. стр. Тарас Стефан, І. Львівськ. Курінь. 3. стр. Булик Михайло, III. сотня мостенська IX. Бриг. 4. стр. Тимків Василь, Телефонічна жовківська сотня. 5. стр. Яремкович Василь, II. Угнівська сотня. 6. стр. Швець Василь, І. мостенська сотня IX. Бриг. 7. стр. Ільків Дмитро, Жовківський Курінь, 8. стр. Язвінський Пилип, Курінь от. Долуда.

Коли дійшли до сходів, — рої розділилися: полк. Ревуцького — пішов угору, сотн. Голуба — по сходах униз.

Нашому роєві треба було піднятися з 5-го поверху на 6-й і потому — вийти на плаский дах — терасу, на якій влітку був ресторан, а тепер її обсадили червоні, отже треба було перейти чотири завороти сходів.

По дорозі не стрінули нікого й засіли перед останнім заворотом — чекаємо, коли почуємо вибух.

Ці кілька хвилин тягнулися для нас, як нам тоді здавалось, невимовно довго.

Весь час прислухалися, що робиться на терасі. Чули, хоч не могли розібрати слів, голоси й сміхи червоних. Знизу колодязь вінди доносив до нас зовсім виразно соковито-діловиту лайку тих червоногвардійців, що були в просторому вестибюлю та їхню стрільбу; кисло пахло порохом димом.

Ми були готові кинутися вперед, як тільки чуємо „гасло”, які були готові безшумно обезвладнити кожного з людей противника, який би надійшов у нашому напрямку згори, бо знизу міг зайти хіба випадком...

Сотн. Голуб не чуть — його рій теж, мабуть, причаївся, як і ми, за якимось заворотом сходів та, як ми, чекає на гасло.

З вулиці глухо доноситься звуки поодиноких стрілів, десь далеко — трудно вгадати напрямок, де саме — туркоче кулемет, кілька разів вибухають стрільна-шрапнелі, мабуть, над Ц. Радою і нарешті! Чуємо „гасло” від отамана Жуківського!

Спершу глухий вибух одної гранати й одночасно з ним тріск потрошеного дерева, брязкіт розбитих шибок і зараз же, через дві-три секунди — новий, цим разом пронизливо-дзвінкий вибух другої гранати, як здавалося, в самому вестибюлі, і новий брязкіт розбитого шкла... Весь будинок затремтів-затрясся, мов живий, посипався місцями тинк...

Полк. Ревуцький тихо скрикнув: „Без галасу! За мною!” й, перескакуючи по три-чотири ступні зараз у трьох скоках опинився на терасі, за ним — отаман Ровинський і решта.

Коли ми були вже на терасі, то почули знизу крики „слава” й гостро-металеві зриви „лімонок” — то сотник Голуб ударив на червоних з заду.

Не знаю, чи тривав той бій довше, ніж три хвили.

Останнього жидка в уніформі юнкера київської Костянтинської школи¹⁾, що у червоних, видимо, був за команданта, якому полковник Ревуцький вибив з рук мушкета, Остап ухопив навпоперек і перекинув через парапет на вулицю — „маєш, падлюко!”

¹⁾ За часів Керенського жиди вперше були допущені до військових шкіл. Майже всі молоді старшини-жидки перейшли до большевиків — це встановлено на сотнях фактів.

Підчас цього бою був легко ранений багнетом у руку отаман Ровинський.

Трофеї нашого рою — 4 справні кулемети, до них біля 30 скриньок з набитими пасами, артилерійська стереолунета, новенький телефонічний апарат і 21 забитих червоних; в тому 5 — убраних по-цивільному.

Телефонний провід ішов по дахах, і червоні протягом усього бою мали звязок із своїми.

Скінчивши з терасою, — біжимо вниз, на допомогу сотникові Голубові. Хоч вибухи „лімонів” припинилися, але колодязь вінди доносить до нас крики „слава”, лайку москвинів, біганину, характерно-голосні вистріли тяжких „кольтів”, сухий тріск мушкетів — бій триває далі.

Коли збігли на низ, то побачили грізну в своїй одразливій красі картину побойовища — потрошені двері, повіривані одвірки, розбиті вікна, одбитий од стін тинк, сліди від розривів на паркеті, пошматовані гранатами трупи, калюжі крові, що ще парувала. Дух забивав тяжкий кислуватий запах спаленого пороху й солонявий запах свіжої крові й людських тельбухів...

Частина червоних, опритомнівши від першого перестраха, встигла з очайдушним поспіхом забарикадуватися в кінці лівого коридору всяким підручним матеріалом — залізними ліжками, шафами, столами, знятими з завіс дверима і т. ін. і, на пропозицію здатися, відповідала лайками.

Щоб усунути барикаду, сотн. Голуб не мав гранат „Новицького”, бо панцирка привезла їх тільки од дві, якими отам. Жуківський „одчинив” двері, „лімони” ж для тяжкої роботи не надавалися.

Аж придалися гранати, які мав при собі Остап! Сотник Голуб, як про них почув, то вирвав їх од Остапа мало що не з його поясом!

Коротка команда сотника: „на бік”, кілька стрілів з боку противника до сотника, але вправною рукою він уже послав, куди слід, одну за одною обидві гранати, одскочив набік, і злорадістю одлічує секунди: „раз... два... три... вісім.” І майже одночасно розляглися протягло-гострі звуки двох, що злились в один, зривів. Стрясли повітрям і цілим будинком, свердлом урізалися в уха, на мить, один по одному освітили півтемний коридор, снопами червоново-жовтого світла, покрили собою крики червоних... А сотник Голуб знову кидає команду: „лімони й набік!” — і, мов осінній табунець горобців, в кінець коридора полетіло кілька „лімонів”. І знову зриви, цим разом пронизливо-металеві, короткі спалахнення синявих огників, гострий запах мелініту і, на тлі загальної тиші, що запанувала була на кілька секунд, — стогін і харчання ранених...

Наслідки — 11 страшно покалічених трупів і 3, що виригують із себе останні блюзнірські „матюки”, а разом із забитими у вестибюлю та в партерних покоях готеля — 29, а всіх разом у „Празі” кругло 50.

„Прага” — здобута.

Рецензії і замітки

Улас Самчук: БАТЬКО І СИН. Ш. частина „Волині”. Львів 1937. Бібліотека „Нашої Книги” Стор. 270.

В першій і другій частині „Волині” Самчука головним мотивом була війна, революція і надії волинських селян, звязані з революцією.

Третя частина тієї хроніки — це образ повоєнного волинського села, коли не одна надія розвіялась як сон і коли в душу селян закралась скептика щодо кличів революції.

„Дураки були ми, що революцію робили. Цар був всетаки наш брат. Дурак був, але всьо таки человек” — каже один з героїв цього роману.

Та зневірою ніхто не може жити. Життя родиться з віри і праці, тому сільська інтелігенція й селяни шукають нових шляхів до кращої будучини. Село вірить, що не намарно проходили українською землею рідні полки, проливали кров, що чини борців за кращу долю народу це жива дійсність, яка формуватиме далі життя народу.

Герой роману „Батько і син”, Володько, це дитина великої доби воєн і революції. Він син села, але душа його горнеться до науки, знання. Він селянин, який віддаляється від села і навіть родичі відчувають, що він „не наш”, він птиця, заблукана в чуже гніздо. І батько остає на ріді, а син іде в світ — здобувати знання й літературну славу.

Здавалось би, що канва того роману не нова і мотив його переспіваний. Та Улас Самчук правдивий мистець слова, тому зі скромного матеріалу створив прегарний твір. Самчук не мав наміру писати справжньої повісти в академічній значінню того слова. „Батько і Син” це автобіографія Самчука. Нераз цей твір нагадає скромні спомини „З юних днів, днів весни”.

Але автор роману має безмір любови до села, його душа повна спогадів про великий національний чин в добу революції, тому третю частину „Волині” напоїв Самчук таким теплом, драматизмом, наповнив багатством обсервацій — що ми забуваємо і слабші фрагменти роману.

В цім романі відчуваємо, як село тихої Волині під впливом революції будиться зі сну, вчиться думати, бо селяни переконуються, що „голова є не тільки на те, щоби за неї добре людей вішати, але й на те, щоби думати”.

Автор малює всі труднощі, перешкоди, які стрічає село в поході до кращої долі.

Третя частина „Волині” Уласа Самчука, це справжня скарбниця матеріалів для пізнання Волині.

Герой роману Володько в нужді і сільській убогій обстановці рішився писати повість про батька, матір, про селянську долю, щоби подати всі муки, горе, злидні і здобутки волинського села на суд історії. І справді, роман Самчука виводить волинське село чи не перший раз в нашій літературі на суд історії.

Цей суд видасть лагідний присуд. Автор показав нам волинське село як велику силу, якої ніхто не переможе, бо селянство на Волині здорове духом і трудолюбиве, як герої роману,

Матвій, Володько, а чисте серцем, щире, як ті жінки селянки, яких змалював автор справді по мистецьки (Настя, Ганка, Наталка).

Самчук зобразив трагічне шукання нових шляхів, змалював типи й такі, які стануть комуністами, але розчаровуються в комунізмі, вертають з-над Дніпра на Волинь, бо в советській Україні — всюди жид і москаль панує.

Можливе, що третя частина „Волині” трохи слабша, як перша, але вона, мабуть, краща, як друга частина тієї хроніки.

„Батько і Син” свідчить не тільки про ріст волинського села, але і про зріст української літератури. Строгий критик все ж мігби закинути цьому романові деякі хиби, а головно те, що в цій частині „Волині” Самчук, захоплений споминами з молодості, не розрізняє суттєвого, важного, характеристичного від випадкового, дрібного. Через те до роману вплетений не один епізод, зовсім зайвий, бо не вносить нічого нового для образу життя села, ані не має функціонального звязку з фабулою роману.

Ол. Б.

Федір Дутко: ДІВЧАТА ОЧАЙДУШНИХ ДНІВ. Бібліотека „Діла”, ч. 17. Львів 1937.

Бібліотека „Діла” це справді незвичайно гарний почин. Хто нині не тішиться цими книжками, що їх уже досі вийшло 22 томики. А тим вона цінна, що і зміст їх дуже серйозний, головно в останніх числах і мистецьке оформлення книжки приваблюють до себе читача. Така вже правда на світі, що навіть найневибагливіша страва, подана на гарній тарілці, краще смакує. Що ж казати, коли і зміст і форма еднаються. Саме ця „Бібліотека Діла” повинна мати, як найбільше читачів: старших і трохи молодших, бо ці книжки без претенсій і реклами роблять самі собою добру рекламу. Нарешті заповняється люка і спрагнений читач український може сягнути до власної шафи по гарну книжку. — Сімнадцятою тут з черги це книжка Федора Дудка, що має на 188 сторінках девять гарних оповідань. Дудко не силується на вишуканий стиль і образи, його оповідання читається без великої напруги й вони не томлять, а якось так навівають імлюю недавно-минулого і вспокоюють. Є подекуди сцени, що запирають дух від нервової напруги, як пр. в оповіданнях „Прожектор” і „Вистріл”, але автор злагіднює все своїм великим спокоем і малюнками рідної природи, української. І справді саме для цього варт книжка великої ваги. Возьмім кілька таких малюнків:

„Я дивлюся на далеку сизину київських гір, на зелені береги, серед яких блискучою дорогою тихо плывуть сонні води старого Дніпра — і ціла історія мого народу, широка, як лоно Дніпрове, довга, як ця блискуча дорога, пливе перед моїми очима з високим Києвом над зеленими луками, з якого завжди поглядало на широкі простори мого рідного краю пильне око чужого володаря“ (стр. 7), або: „Переліски, чайки. На овиді, немов припечене на сковороді, тремтить гаряче мариво. Коники в овес з дороги скачуть. Зозулька десь кве. А жайворони, жайворони — ех!... А скільки сонця тут! А скільки блакиті! А он і хутори... Десною запахло“... (стр. 39).

Чути тугу автора за рідними облогами тіснішої Батьківщини знад Десни.

Не буду тут виводити героїнь, щоб аналізувати їхню душу, але всі вони цікаві і Маруся знад Дніпра, і кубанська козачка і кумедна панночка і біла королівна і сестра Людмила. Та це нові типи дівчат українських, що чином доказують любов свою до України в гарячий час війни і революції. І така ж Наталка з „Упиря”. І тому книжка попри мистецьку має велику виховну вартість. Окремо стоїть оповідання „Дід Яків”, що має свою особливу психологічну глибину. Книжка для молоді дуже добра і тому треба її молоді поручити. Замітки, що оповідання збудовані є на один лад, мало можуть обнизити вартість цієї книжки. Богдан Чорногор.

Борис Ольхівський: ВІЛЬНИЙ НАРІД. В-тво „Варяг”, Варшава 1937. Бібліотека Українського Державника. Том I. Редагує Андрій Крижанівський. Стор. 90.

Українська еміграція, яка вже майже два десятиліття скитається по всіх краях, ждучи визволення батьківщини, переживає добу переоцінки цінностей, як і переживає ту добу і весь Український Нарід. Але саме тому, що еміграція живе в ненормальних умовах, відірвана від рідного ґрунту, та боротьба за новий тип українця, те шукання нових шляхів криють в собі завжди небезпеку, що емігранти, обороняючи інтереси нації, думають не раз передусім про інтереси еміграції, утотожують себе з нацією.

Помічається це явище і в творі Ольхівського „Вільний Нарід”.

Видала цей твір група емігрантів, яка явно визнає себе спадкоємцем традицій збройної боротьби У. Н. Р. і вважає себе носієм ідеалів головного отамана Петлюри.

Ці ідеали сами собою нічого не говорять, бо знали ми отамана Петлюру як борця за соборну Україну 1919 р. і знали ми цього отамана 1920 р. як носія хвилевої концепції, яка сьогодні є тільки історією, так як концепції орієнтації Виговського, Сагайдачного.

На нашу думку, в творі Ольхівського для читача найцікавіше вступне слово, яке розкриває обличчя молодого покоління табору У. Н. Р. Автор вступного слова піддає острій критиці діяльність Д-ра Д. Донцова й почасти Липинського. На думку автора вступного слова, діяльність Донцова зводиться до критики, шукання винуватців, причин поразки визвольної боротьби, тому Донцов причиниться тільки до індивідуалістичної розпорошеності українського громадянства. Автор ставить вище Липинського як Донцова, якому закидає здібність тільки до негації, через що Донцов навіть підчас визвольної боротьби залишиться „при вільній професії

доктринера індивідуаліста, і не дав своїх здібностей на услуги української держави.

Автор вступного слова кличе „Досить теоретичного націоналізму!” і вірить, що йде пора позитивного, творчого, практичного реалізування ідеалів У. Н. Р. З того вступного слова читач довідується, що Донцов провадив протимосквофільську боротьбу в Галичині при активній матеріальній та моральній допомозі уряду отамана Петлюри, але не довідуємося далеко важніших річей, яких читач сподівається від твору „Вільний Нарід”. Твір Ольхівського це ані історія, ані історіографія, це спроба дати образ розвитку національної свідомості українців та розвитку поглядів на українську державність.

Хоч автор зазначає, що сучасних критеріїв не можна прикладати до минушини, то своєму принципіві він вірний тільки в оцінці „Історії Русів” в оцінці поглядів Орлика, Мазепи, Хмельницького, а в оцінці політиків і провідників з літ 1917—1920 р. автор займає виразно У. Н. Р.-івське становище боевого публіциста, не дослідника історіософії. Автор признає, що постать Хмельницького стала тепер українцям близька, але загальна оцінка сучасності української дійсності далека в тім творі від визнання згаданого факту живим чинником українського політичного життя.

Вступне слово твору „Вільний Нарід” звернене проти Донцова за його тільки негативну критику минушини, але сам Ольхівський при кінці твору забуває вступне слово і замість студії дає публіцистичну критику праць Шаповала, Григорієва і полемізує навіть з Краківським „Курерком”, з яким не хоче полемізувати навіть щоденна українська преса, вважаючи полеміку з Курерками нижчою своєї гідності. Взагалі основною хобою твору Ольхівського є те, що він протирічить не раз сам собі, і що поруч з дослідими цінних історичних творів та оцінкою поглядів великих постатей історії України, Ольхівський ламає копія в боротьбі із усім, що не опинилось в таборі У. Н. Р.

Цінити треба в Ольхівського його ворожість до отаманщини, гуляйпільської анархії і шараварного крикливо-гурра-патріотизму. Видно, що й емігранти з У. Н. Р. багато навчились, коли критику отаманщини читаємо в творі, виданім у тім таборі, який підчас революції разом з отаманом Петлюрою ту отаманщину не раз толерував або через брак сили опанувати гуляйпільство й знищити, або через брак досвіду в державнім будівництві.

В такім творі як „Вільний Нарід” всеж найцікавіший для читача сам багатий історичний матеріал, цитати, уривки з історичних творів. Винювки з тих уривків творів робить собі читач сам, не раз цілком протилежні, ніж бажав би Борис Ольхівський.

Ол. Б.

Посмертні згадки

† Сот. УГА МИХАЙЛО ТАТУХ.

Минають дні й у безконечній черзі минаються люди. На тому місці доводиться згадати, ще про одну жертву непощадного призначення... Не стало між бувшими учасниками визвольних змагань сот. Михайла Татуха, інтенданта Коломийської Округної Команди, а опісля Ш. Корпусу УГА.

Покійний, хоча належав до т. зв. старорусинів, то після розвалу Австрії ні хвилини не отягався і не шукав спочинку в родиннім затишку після трудів всесвітньої війни, лиш зголосився до служби в Коломийській Округній Команді. Тут, при формуванні 2-ої Коломийської Бригади виявив небувалий хист і поклав чимало зусиль, щоб частинам, які відходили в поле, на нічому не збувало.

І дійсно 2-га Коломийська Бригада в ці перші важкі дні мала все, що найпотрібніше. Була як слід зодягнена, накрмлена і мала повний виряд. Завдяки інтендантурі Округної Команди належала все до перших у Армії.

Те саме діялося і в Ш-му Корпусі УГА., коли пок. сот. Михайло Татух став його інтендантом.

Тож не диво, що всі Його цінили, любили й шанували — за обовязковість, видержливість й працю та відданість всією душею справі, якій служив з посвятою.

Скінчилась війна і Покійний вернувся до свого звання. Був нотарем зпершу у Львові, а опісля в Турці.

Війна підорвала Його здоровля. Нездужав. Та серед сірої буденщини і невідрадної дійсности не падав ніколи на дусі. Завжди привітний, усміхнений і сердешний, коли зустрічався з давніми товаришами збруї. Високою товариською культурою і добрим серцем зеднував собі всюди друзів і приятелів — ворогів не мав мабуть ніколи.

Серед щоденної праці не забував і про громадські обовязки. В першу чергу спішив з добримі радами й датками. Не було української газети ні журналу, які би Покійний не передплачував (часами платив наперед за кілька літ згори...). Зокрема був пильним читачем і передплатником нашого „Літопису Червоної Калини“, який завсіди пригадував Йому дні слави і великих переживань...

† Пор. УГА АНТІН ДАЦКО.

Дня 25. січня ц. р. помер пор. УГА Антін Дацко в 62-ім році життя.

Перед війною, як австрійський старшина служив при Інтендантурі 4. дивізії кавалерії, підчас світової війни при полевім суді 4. дивізії кавалерії і бригаднім суді в Кошицях. В листопаді 1918 р. голоситься в ряди УГА та в перші

листопадові дні повнить обовязки начальника магазинів на Підзамчу, пізніше набірні магазинів в Борщовичах, харчевого складу 4. бригади і вкінці в Інтендантурі Ш. Гал. Корпусу. По переході УГА за Збруч є при Інтендантурі І. Бригади УГА. На весну 1920 р. переїздить з Бригадою на фронт в околиці Володимира Волинського. При поході на Київ і переході УГА на сторону поляків переживає інтернування у Вишніці. Тут знова голоситься до Армії УНР. Як помічник інтенданта 5. херсонської Дивізії переживає відворот аж до Галичини (Гвіздець). З Гвіздця переходить з групою генерала Кравса на Чехословаччину. Тут переживає від жовтня 1921 р. в таборі в Ліберці як евіденційний старшина, а опісля при команді табору в Йо-зефові. В 1926 р. вертає до рідного краю і від 1927 р. працює безпереривно в „Маслосоюзі“.

Покійний був взором точности й совісности у сповнюванню своїх обовязків як старшина, а пізніше як урядовець.

Крім чистого характеру і совісности відзначався Покійний незвичайною товариськістю та ввічливістю, чим зеднав собі загальну пошану й симпатію.

Дня 27. січня ц. р. відбулися похорони, в яких взяли участь крім Рідні й знайомих представники „Молодої Громади“, „Супруга“ і кооп. „Кома“, всі урядовці „Маслосоюзу“ з Дирекцією.

Покійного попрощали дир. інж. А. Палій, як голова „Молодої Громади“ і як директор „Маслосоюзу“, а інж. Витковицький від співтоваришів.

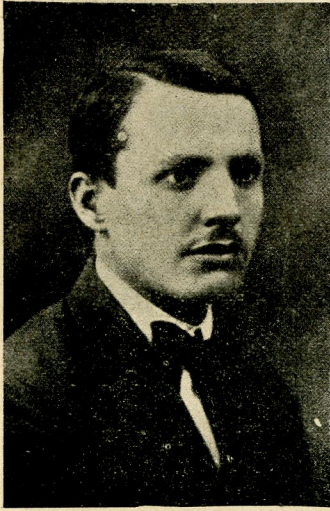
Хай рідна земля буде Йому пером!

† Ст. дес. ЛУКА ПАНЬКІВ.

Старший десятник УГА Лука Паньків, походив з Плетанівки, пов. Тереховля. Перший листопад застав його в дома, на відпустці. Негайно вступив до нашої Армії і був приділений до Команди Міста в Тереховлі. В лютім 1919 р. перенесено його до 18. Бригади в Тернополі з приділом до оркестри (як флетиста). По переході за Збруч був (разом з оркестрою) приділений до Ш-го Корпусу, а при реорганізації нашої Армії (ЧУГА) до І-ої Бригади УСС.

З України вернувся в липні 1920 р. по цілковитій ліквідації нашої Армії. Осідає на стало в Тернополі, де як залізничний кондуктор жив аж до трагічного випадку 25. I. 1938 р. в Грималові, проживши 42 роки життя.

Про те, що Тернопіль цинив Покійного за його службу

Батьківщині в часі визвольних змагань, а також за гідну поведінку в часі побуту в Тернополі, де як капельник залізничної оркестри зумів заховати гідність чесного українця — свідчить величавий похорон, яким працювали Покійного тернополяни з оркестрою Міщанського Братства на чолі. Вічна Йому Пам'ять!

ПОРУЧНИК ОЛЕКСАНДЕР БОГДАН.

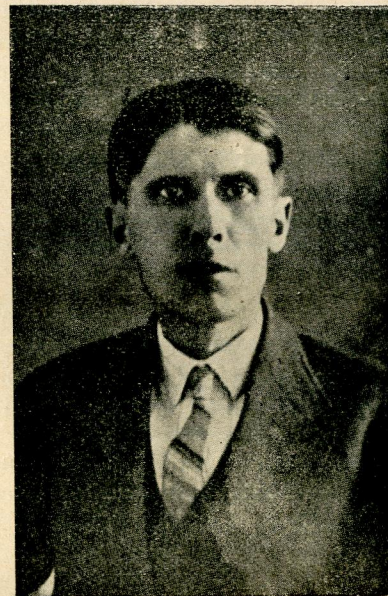
В десятю річницю Його смерті.

Поручник III-ої Стрілецької Дивізії Олександр Богдан народився в 1885. році від батьків з міщан на Чернігівщині. По скінченні в 1910. році університету Св. Володимира в Києві на математичному відділі відбув військову службу в артилерійській бригаді, по скінченні якої був піднесений до ранги прапорщика запасу. В 1912. році відїхав на Зелений Клин, де викладав математику в Благовіщенській гімназії. В часи світової війни був покликаний до війська і брав чинну участь в боях по своєму фаху. В 1919. році вступив до Української Армії в склад 3-ої гарматної бригади, з якою і евакувався в Польщу. В 1924. році, коли обоз для інтернованих вояків Армії У. Н. Р при м. Каліші був перетворений в Українську Станицю поручник Олександр Богдан одержав призначення на Директора Станичної гімназії ім. Т. Шевченка. Станична гімназія була заснована для вояків з молодого покоління Армії У. Н. Р., які з причини визвольної боротьби примушені були замінити книжку на рушницю і багнет. Талановитий організатор, досвідчений і витривалий робітник, Небіжчик, без грошей, без необхідної шкільної меблі і наукового приладдя, на протязі двох місяців урухомив в Станиці гімназію, та ще й як; вже на весні 1925. року 20 вояків одержали матуру і розсипалися по різних високих школах. Сотні вояків, що за поважним віком спізнилися до школи (до речі десятки вояків також з Галичини) мали змогу використати вільні часи на чу-

жині і здобути матуру та високу освіту. Директор Богдан спочив навіки раптово і передчасно в ніч з 1-го на 2-го лютого 1928-го року. Покинув гімназію в часи її найкращого розквіту. Передчасно зійшов у могилу прекрасний педагог, безконечно гуманний чоловік, улюблений товаришами і учнями, скромний, незлобливий, без дрібязкової амбіції і самозакохання, правдивий патріот і щирий оборонець Батьківщини.

СОТНИК ІЛЬКО GERMAN.

14-го січня цього року спочив на віки у Варшаві по довгих стражданнях сотник Окремого Кордонного Корпусу Армії У. Н. Р. Герман Ілько. Небіжчик народився в місті Шишківцях на Буковині 2-го серпня 1895-го року. По скінченні II-ої Державної гімназії в Чернівцях вступив на філософський факультет Черновецького Університету. В часи світової воєнної завірюхи вступив до старшинської школи в Граці, по скінченні якої перебував в австрійській армії. В лютому 1919-го року дістався в Українську Армію до 3-ої Стрілецької Залізної Дивізії. В складі дивізії приймав участь в запеклих боях під Вапняркою та підчас відвороту дивізії. В 1920-му році був залічений до складу Окремого Кордонного Корпусу, з яким і опинився на еміграції. На початку шкільного року 1927/28. покійний директор Станичної гімна-

зії ім. Т. Шевченка Богдан Олександр заангажував сотника Германа на становисько учителя німецької мови. На протязі семи років сотник Герман провадив витривалу педагогічну працю, що полишила в пам'яті численних його учнів незабутні згадки про прекрасного педагога, взірцевого вихователя, щирого товариша, який до кінця життя свого лишився вірним сином своєї землі. В 1934-ім році небіжчик по ліквідації Станичної гімназії опинився без праці.

Тиняючись по чужих людях в ролі нещасливого комісонера, Небіжчик сконав передчасно у Варшаві у великій нужді, голоді й холоді.

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

Ів. Ш.

Хорунжий Петруняк з кінноти УСС атакує під Христинівкою силою 18 шабель большевицький загін та добуває понад 1000 штук волів, вози, коні, касу та велике майно. „Кал. Черв. Кал.“ на 1924 р. Львів 1923. 8°, календарієм — березень.

ІХ. 1919. Гер. вчичок.

Хорунжий Пилип Зазуляк. 1895 † 1919. „Стрілець“. Стрий 1919, ч. 32 (1).

Біографічні дані.

Хорунжий Сидір Горбачевський. „Літопис Ч. К.“ Львів 1934. 4°, ч. 9, ст. 21.

Некрольог. Причинок до біографії. Подав др. С. В. І. Корп. УГА. З портретом.

Хорунжий Черський забиває власну наречену. „Кал. Черв. Кал.“ на 1927 р. Львів—Київ 1926. 8°, календарієм — листопад.

1918. Львів.

Хорунжі Іван та Кирило Галушки, Іван Котлярчук. „Око“. Каліш 1921. 4°, ч. 21, ст. 10: Жертви війни.

Некрольогі.

Христюк Павло. Замітки і матеріяли до історії української революції 1917—1920 рр. Том IV. [Відень] 1922. 8°, ст. 192. Українська Революція. Розвідки і матеріяли. Книга четверта. Український Соціологічний Інститут.

(Розгром СС-ами профес. спілок — ст. 25); (до характеристики Болбочана — ст. 25); (отамани Ангел і Козирь-Зірка — ст. 26); (брак відповідної агітації у війську проти жид. погромів — ст. 26); („січовицький“ напрям — ст. 26); (погроми республ. охорони на робітниках — ст. 27); Директорія, Антанта і Сов. Росія (ген. Греків в переговорах з Гол. Союзним Командуванням в Одесі, пересправи з сов. делегацією, воєнна акція больш. відділів, „Дід Луценко“ (ст. 27—31); Війна з Сов. Росією (ст. 31—40); Випрохування технічної допомоги у Антанти (ген. Матіїв, ген. Греків, наказ В. Мінва, підписаний ген. Галкином і Тютюнником від 16. І. 1919) (ст. 40—44); (державна нарада у Києві 16. І., СС за триумфіратом: Коновалець—Мельник—Петлюра — ст. 49); („січовицька“ промова Винниченка — ст. 50—52); (СС в нерозривнім ланцюгу державности на Труд. Конгресі — ст. 54); (домогання Петлюри і Коновальця позбавити армію виборчих прав до Конгресу, плянований і нездійснений виїзд СС до Сх. Галичини — ст. 58); (чутки, що СС можуть розігнати Труд. Конгрес — ст. 60); (заклики Петлюри і Коновальця до рішучої боротьби з рос. большевиками — ст. 60); (ген. Греків на Труд. Конгресі — ст. 68); Оружна боротьба укр. робітництва й без- та малоземельного селянства проти Директорії (Шинкарь і ин., Дніпровська дивізія, от. Зелений, пацифікація СС-ами Триплля і бій під Обуховом, обеззброєння Чорноморських полків в Золотоноші, повстання проти Директорії на Лівобережжі, оголошення от. Григорієвом війни Директорії — ст. 75—78); Військові успіхи Тимч. Роб.

Селян. Уряду України (упадок Києва) (ст. 78—82), (вимоги франц. командування — ст. 92); (справи мирової делегації до Моск. Комісарів — ст. 98—99); (спроба Петлюри ввести Коновальця в склад Директорії — ст. 99); (вимоги франц. ком-ня, листи кап. Лянжерона, ген. д' Ансельма, текст проєкта договору, наказ по Запорозж. Козацькій бригаді — ст. 101—106); (втрата СС-ами Києва і самочинний відступ до гал. кордону — ст. 105); (бій з селянами в с. Коровинцях біля Чуднова — ст. 105); (отаманська сваволя — ст. 106—107); Спроби порвати з реакційним директоріянським курсом (Камянецький Труд. Конгрес, Комітет Охорони Республики, от. Хомидовський, універсал Рев. Комітету півд.-зах. фронту — Волох, Донченко, Загородський, Колодій, Осоловський, Деклярація СС.) (ст. 108—118); Утворення нового соц. Кабінету Міністрів, повстання проти нього укр. буржуазії і втрата території (деклярація уряду, повстання Оскілка і ген. Агапієва, от. Григоріїв) (ст. 118—128); (повстання селян і радян. війська проти большевиків, конфлікт у них з от. Зеленим, утворення Всеукр. Рев. Комітету, Гол. Військової Ради і Гол. Повстанського Штабу, ультиматум Раковському — ст. 130—134); Згода директоріянського правительства з повстанцями (СС., Запорозжці, успішний наступ республіканського війська) (ст. 134—139); (болбочанівщина — ст. 140—141); Фінал згоди з повстанцями, арешт повстанського штабу, незалежників та есерів і вбивство Я. Діяченка (ст. 142—146); Загострення відносин з гал. диктатурою (ст. 161—163); Відносини з жид. демократією (боротьба з погромами) (ст. 163—170); В додатках: 3. — ідеологічні підстави селянства проти моск. окупації (ст. 172—176); 5. — чрезвычайка (ст. 177—179).

Ч., інж. Пропаганда як чинник воєнної стратегії. „Самостійна Думка“. Чернівці 1933, ч. 5/6, ст. 154—156.

Ч-ий В., сотн. Зимою 1919—20 рр. „Укр. Скиталець“. Ліберець 1921. 4°, ч. 5., ст. 28—32.

2-ий курінь 13-го полку VII бригади 2-го корпусу УГА на протиденікинському фронті.

Ч-ч, пор. і О-ий, пор. Самбірські падолистові дні 1918 р. „Укр. Скиталець“. Ліберець 1921. 4°, ч. 4, ст. 3—5.

Чабан Кость. З життя полонених українців в Чехах. „Шлях“. Зальцведель 1919, ч. 60, ст. 4.

Німецьке Яблонне.

Чайка К. Український Червоний Хрест за кордоном. „Воля“. Відень 1920. 8°, т. 4, ч. 10, ст. 482—486.

Огляд діяльності.

Чайка Леонід. Подія у Великому Куті. „Кал. Черв. Каліни“ на 1931 р. Львів—Київ 1930. 8°, ст. 76—78.

Чайковський Андрій. „Боже буди покровитель“. „Календар Черв. Каліни“ на 1931 р. Львів—Київ 1930. 8°, ст. 8—17.

Чайковський Андрій, др. До українських жовні-

рів моє дружнє посланнє. Самбір 1919. 8° (вузька стояча), ст. 23+1 чн. Додаток до газети „Наддністрянські Вісті“. Накладом ред. „Наддністрянських Вістей“. Друковано 3000 примірників. З друкарні Г. Візенберга. Дохід по потрученню коштів друку призначений на фонд українських інвалідів та сиріт по поляглих героях.

Чайковський Андрій. Осип Струмеляк, хорунжий артилерії УГА. (Спомин). „Календар Черв Калини“ на 1921. Львів 1920. 8°, ст. 82—85.

Чайковський Андрій, др. Чорні рядки. Мої спомини за час від 1. листопада 1918 до 13. травня 1919. Львів 1930. 8°, т. 119 + 1 чн. Видавнича кооператива „Червона Калина“.

Галичина.

Чайковський Андрій. Як формовано Січових Стрільців у Самбірщині. „Літопис Ч. К.“, Львів 1931. 4°, ч. 9, ст. 13—14.

УСС. 1914.

Чайківський Юліян. „Укр. Заг. Енциклопедія — Книга Знання“. Львів — Станиславів — Коломия 1934. 8° в., т. III, ч. 30, ст. 1161.

Кор. біографічні дані.

Чарнога, сотн. Останні західньо-українські частини на Великій Україні. „Літопис Ч. К.“. Львів 1934. 4°, ч. 9, ст. 14—16.

1920. Курінь УСС. Петра Шеремети. Чортківський і Тернопільський куріні. Полк Буйного. Галицький полк. 402 п. полк. Згадка про сотн. С. С. Мирона і його працю в розкладанні комуністичних частин. Відомости про загибель Чупринки, Загульського, Саврія, Андруха, Кнея, Голуба, Недільського, Шеремети і Мельника.

Ч. В. Спогад про повстання проти гетьмана в Полтаві. „Табор“. Каліш 1928. 8°, ч. 8, ст. 96—100.

ПОХИБКИ ДРУКУ.

У „Літописі Червоної Калини“ ч. 3. у статті „Телефонограма отамана Ерле“ (Документи і матеріали) трапилися такі похибки, які просимо справити: в останнім рядку цієї статті в лівій шпальті замість: „нині 1. березня піде північчю“, має бути: „нині 1. березня перед північчю“. Після статті пропущено підписи трьох членів антантської місії, а саме: **Льорд Карльтон** (Carlton), **Бертелемі** (Berthelemi), **Стабіле** (Stabile).

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

До цього числа залучуємо чеки Пром. Банку та просимо прислати ними біжучу передплату за II. чвертьрік 1938 р.

Чергові аркуші праці Др. В. Січинського „Чужинці про Україну“ отримають лише ті Л. Т. Передплатники, що в квітні вплатають біжучу передплату.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

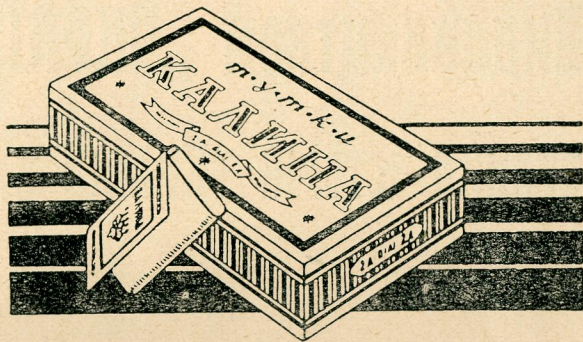
X. річник / Число 4. / Квітень 1938.

ЗМІСТ:

Українській флоті...		Організація військового шпиталю в Городенці	
Василь Хмара	2	Іван Велигорський	11
Великдень під Наварією		Історія одної жінки і одного парку на Україні	
о. Ілля Бобиляк	2	М. С.	12
На українській чорноморській флоті		Здобуття „Праги“	
Микола Неклієвич	3	Вартоломій Євтимович	14
При VII-ій Львівській Бригаді на Великій Україні		Рецензії і замітки	
П. Мигович	5	Посмертні згадки	
„Воскресе із мертвих“		Бібліографія	
М. Б.	9	І. Ш.	23
Два денні накази з листопада 1918 року Начальної Команди Українських Військ у Львові		Від Адміністрації	
Т. Марітчак	10		24

Хто ще не знає?, що ПАПЕРЦІ і ТУТКИ (повноватки)

„КАЛИНА“ є найліпші

НОВІ ВИДАННЯ Р. С. У. К.

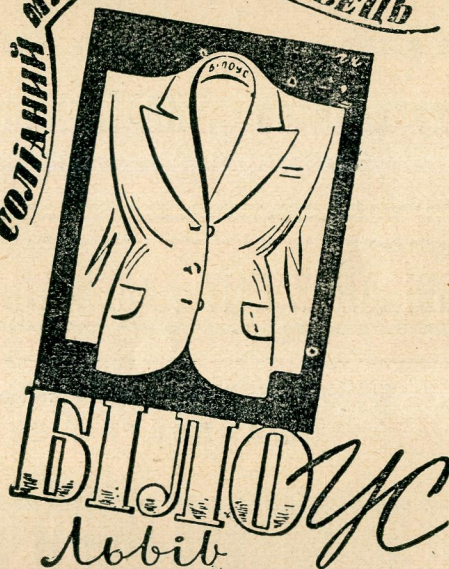
Шарль Жід: Програма Кооператизму. Львів 1934	2.—
— Як провадити в книгах обороти з членами і нечленами	0.20
Др. Ілля Витанович: Нарис суспільно-економічної української історії (популярний виклад)	0.50
М. Корчинський: Кооперативне Право	3.—
— Правильник Українського Кооперативного Банку	0.75
Др. Ілля Витанович: Володимир Навроцький (1847—1882) перший український статистик економіст в Галичині на тлі своєї доби	1.—
Василь Нагірний: З моїх споминів	0.75
Джордж Рессель: Кооперація і національні завдання	1.50
Петро Мигович: Льон і коноплі. Що треба знати про торгівлю льону і конопель	0.50
Т. Фотинюк: Гриби та їх перерібка	1.—
Т. Барановський: Кооперація, її природа та мета	2.—
Т. Панченко: Кооперативний крамар	0.60
К. Коберський: Плянове господарство — велика проблема нашої доби. Львів 1937	0.50
Ю. Танчаківський: Гігієна продажу споживчих товарів, Львів, 1937	0.50
— Як на швидку руку визначати товарову якість зерна	0.50
О. Степанів: Кооперативи Здоровля. Львів 1937	0.50
І. Федак: Як розвивалися шкільні каси ощадности. Львів 1937	0.20
„Слово“. Збірка віршів на кооперативне свято	0.60
Ю. Танчаківський: Як зберігати товари у споживчій крамниці	1.—
Володимир Січинський: Нариси з історії української промисловости (в друку).	
Календарець Українського Кооператора на 1938 р. в полотняній оправі	1.60
зброшурований	1.—
Часописи:	
1. Господарсько-Кооперативний Часопис — тижневик — передплата річно	18.—
2. Кооперативна Республіка — місячник — передплата річно	12.—
3. Кооперативна Родина — передплата річно	0.60
На складі давніші видання. — Проспект на бажання	

вишлеться безплатно.

Адреса для замовлень:

РЕВІЗІЙНИЙ СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ,
Львів, Техніцька 1. Тел. 240—96. Чековеkonto 503—929.

СОЛІДНИЙ МУЖЕСЬКИЙ КРАВЕЦЬ

ДОМІНІКАНСЬКА — 4.
тел. 234-56.

Два монументальні твори

видані

Видавництвом „УКРАЇНЬКА ПРЕСА“ у Львові

ВЕЛИКА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

— зясовує минуле Українського Народу й Держави від праісторичних первопочинів аж до переломового 1923. року.

864 сторінки друку великої вісімки, поверх 450 ілюстрацій, мистецька обгортка. Ціна разом з футералом 25 зл. Порто: 1.50 зл.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

— перша й єдина у нас історія розвитку й чинів Української Збройної Сили від перших починів аж до доби останніх визвольних змагань.

576 сторін друку великої вісімки, 300 оригінальних ілюстрацій, 4 кольорові картини, мистецька полотняна обгортка. Ціна з футералом 18 зл. Порто: 1.50 зл.

Це настільні книги кожного українця, кожного товариства й установи. Замовляйте:

Видавництво „УКРАЇНЬКА ПРЕСА“, Львів, вул. Косцюшка, ч. 1 а.

ДО ОЩАДНИХ СВІТ НАЛЕЖИТЬ!

НАЙЛІПШЕ ЗАБЕЗПЕЧИТЬ ВАШІ
ОЩАДНОСТІ І ВКЛАДИ

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГІПОТЕЧНИЙ

у Львові, вул. Словацького ч. 14.

(ФІЛІЯ: Станіславів, вул. Собієвського ч. 11)

Краса Вашого лица

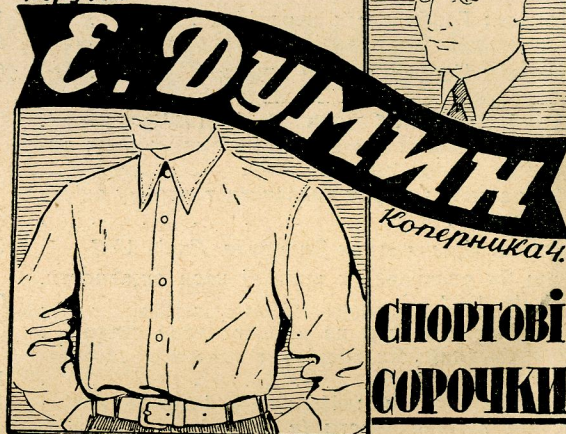
залежить від якості
і тону краски Вашого
пудру. В одному
і другому напевно Вас
в д о в о л и т ь

МЕРІДА в 10-ти
красках

європейський продукт українського витвору

*Камелюхи
ковніри, краватки
скарпички*

поручає

Коперникач.

**СПОРТОВІ
СОРОЧКИ**

ТОАЛЕТОВІ МИЛА
„ЦЕНТРОСОЮЗ“

не нищать цери
і є видатні.